Anayasa Yargısı, Cilt: 39, Sayı: 2, (2022), ss. 355–393.

BİREYSEL BAŞVURUDA ANAYASAL VE KİŞİSEL ÖNEM KRİTERİ VE ANAYASA MAHKEMESİNİN İŞ YÜKÜ SORUNU BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

The Criterion of Constitutional and Personal Significance in Individual Application and Its Examination in terms of the Case-load of the Constitutional Court

Arş. Gör. İsmail DEMİRCİ*

ÖZ

Anayasa Mahkemesinin (AYM) gittikçe artan iş yükü, mahkemenin etkin ve verimli çalışması bakımından endişelerin oluşmasına yol açmıştır. AYM istatistikleri incelendiğinde bireysel başvuruların iş yükünün artışında ciddi etkisinin olduğu görülmektedir. Nitekim güncel verilere göre derdest bireysel başvuru sayısı 121.977'dir. Temel hak ve özgürlüklerin korunmasında önemli bir rol üstlenen bireysel başvuru yolunun etkinliğini yitirmesini önlemek için iş yükü sorununun çözümüne yönelik yasal reformlar yapılması gerekmektedir. Bu çalışmada, kabul edilebilirlik kriterlerinden olan anayasal ve kişisel önem koşulu, iş yükü sorunu ekseninde tartışılmakta ve alternatif çözüm önerileri değerlendirilmektedir. Çalışmada, iş yükü sorunu istatistiksel veriler aracılığıyla analiz edilmiş, anayasal ve kişisel önem kriteri Türk hukuku ve karşılaştırmalı hukuk kapsamında incelenerek AYM'nin yaklaşımı ortaya konmuş ve anayasal ve kişisel önem kriteri, iş yükü sorunu bağlamında incelenerek alternatif çözüm önerileri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anayasa Mahkemesinin iş yükü, bireysel başvuru, anayasal önem, kişisel önem, de minimis.

* Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, demirciismail@gantep.edu.tr-ORCID: 0000-0003-4293-8323

Geliş Tarihi: 26/10/2022 ✦ Kabul Tarihi:8/11/2022 *Araştırma Makalesi*

ABSTRACT

The increasing case-load of the Constitutional Court has led to concerns about its effective and efficient functioning. In consideration of the statistics, it is seen that individual applications have a serious effect on the increase in the case-load. As a matter of fact, according to current data, the number of pending individual applications is 121.977. In order to prevent the individual application remedy, which plays an important role in the protection of fundamental rights and freedoms, from being no longer an effective venue, legal reforms should be made to solve the case-load problem. In this study, the criterion of constitutional and personal significance, which is among the acceptability criteria, is discussed on the axis of the case-load problem, and alternative solutions are discussed. In the study, the case-load problem is analysed through statistical data, the criterion of constitutional and personal significance is examined within the scope of Turkish Law and comparative law, and the Constitutional Court's approach is elucidated, and alternative solutions are discussed by examining the criterion of constitutional and personal significance in the context of the case-load problem.

Keywords: Caseload of the Constitutional Court, individual application, constitutional significance, personal significance, *de minimis*.

GİRİŞ

Temel hak ve özgürlüklerin tanınmasının yanı sıra bu hak ve özgürlükleri etkili bir şekilde koruyacak başvuru yollarının da oluşturulması gerekmektedir. Şüphesiz bu etkili korumayı sağlayacak en önemli yol anayasa yargısı kurumudur[1]. Anayasa yargısı kapsamında ise bireysel başvuru yolu, temel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından özel bir yere sahiptir[2]. Bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin ihlali hâlinde olağan hukuk yollarını tükettikten sonra başvurabilecekleri yargısal bir makamın olması, hukuk devletinin somut bir görünümünü oluşturmaktadır[3]. 12 Eylül 2010 tarihli halk oylamasıyla onaylanan 07/05/2010 tarihli ve 5982 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu'yla bireysel başvuru yolunun hukuk sistemimize girmesi, temel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından bir dönüm noktası olmuştur.

Temel hak ve özgürlüklerin güvencesinde bireysel başvuru yolunun öngörülmesi kadar AYM'nin bireysel başvuruları etkili bir şekilde karara bağlayabileceği çalışma koşullarına sahip olması da gerekmektedir. Zira AYM'nin iş yükü sorunu, başvuruların etkin çözümü bakımından endişeler yaratmaktadır. Güncel istatistiklere göre derdest bireysel başvuru sayısı 121.977'dir[4]. Bireysel başvuru yolunun etkinliğini yitirmesini önlemek için başvuru sayısını mahkemenin çalışma koşullarıyla uyumlu hâle getirecek reformların yapılması gerekmektedir[5].

---

1 Atar, Y. (2021). *Türk Anayasa Hukuku*, 14. Baskı, Ankara: Seçkin Yay., s. 153.

2 Gözler, K. (2021). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 26. Baskı, Bursa: Ekin Yay., s. 143; Eren, A. (2021). *Anayasa Hukuku Dersleri*, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yay., s. 556; Anayasa yargısı şemsiyesi altında diğer hukuki yolların temel işlevi anayasal düzenin korunması iken, bireysel başvuru yolu, temel hak ve hürriyetlerin korunmasını önceleyerek anayasa hukukunun gelişmesine katkı sağlamakta ve gerek bireyler gerek devlet organları bakımından eğitici ve önleyici bir etki göstermektedir. Konu hakkında bkz. Göztepe, E. (2011). "Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 95, s. 17-18.

3 Karaarslan, A. (2020). *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Usulü ve Uygulama Sorunları*, İstanbul: On İki Levha Yay., s. 29.

4 İlgili istatistikler için bkz. https://www.anayasa.gov.tr/media/8309/bb_2022_3_tr.pdf (Erişim Tarihi: 04/12/2022)

5 Nitekim AYM Başkanı Sn. Zühtü Arslan, 28.03.2022 ve 13.06.2022 tarihli "Adli Yargıda Bireysel Başvuru Kararları ve İhlalin Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması" konulu bölge toplantılarında yaptığı açış konuşmalarında iş yükü sorununun bireysel başvuru kurumunu felç etme potansiyeli taşıdığını vurgulayarak bireysel başvuru kurumunun geleceğinin iş yükü sorununun çözümüne bağlı olduğunu ifade etmiştir. İlgili konuşmalar için bkz. https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/adli-yargida-bireysel-basvuru-kararlari-ve-ihlalin-sonuclarinin-ortadan-kaldirilmasi/, https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-ihlal-kararlarinin-etkileri/ (Erişim Tarihi: 23/08/2022)

İş yükü sorununun çözümü açısından kabul edilebilirlik kriterlerinin özel bir önemi bulunmaktadır. Nitekim bireysel başvuru yolunun köklü bir geçmişe sahip olduğu ülkeler incelendiğinde iş yükü sorunun çözümü amacıyla kabul edilebilirlik kriterlerine başvurulduğu görülmektedir. Kabul edilebilirlik kriterleri[6], bir tür filtreleme işlevi görerek önemsiz olan ve kriterleri sağlamayan başvuruların esastan incelenmeksizin kabul edilemez bulunmasını sağlamaktadır[7]. Bu yönüyle iş yükünü azaltmakta[8] ve bireysel başvuru yolunun etkinliğini sağlamada önemli bir işlev görmektedir. Türk hukukunda da bireysel başvuru usulünün başlangıcından itibaren esasa ve usule ilişkin kabul edilebilirlik kriterleri öngörülmüştür. Bu kriterlerden birisi de 30/03/2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun m. 48/2 ve 12/07/2012 tarihli ve 28351 sayılı Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü m. 80/2'de düzenlenen anayasal ve kişisel önem kriteridir[9]. İlgili hükümler gereği anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular, insan haklarına saygı gerekli kılmıyorsa kabul edilemez bulunabilir. İlgili hükümlerden de de anlaşıldığı üzere mahkemenin bir başvuruyu kabul edilemez bulması için anayasal önemin olmaması yeterli değildir. Aynı zamanda kişinin önemli bir zarara uğramamış olması da gerekmektedir. Dolayısıyla başvurunun yalnızca anayasanın uygulanması ve yorumlanması, temel hakların kapsam ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımaması, kabul edilemez bulunması için yeterli değildir.

---

6 6216 sayılı Kanun m. 48 hükmü uyarınca başvurular hakkında kabul edilebilirlik kararı verilebilmesi için m. 45-47'de öngörülen şartların sağlanması gerekir. Aksi takdirde başvuru kabul edilemez bulunacak ve esas incelemesine geçilmeyecektir. Konu hakkında öğretideki tartışmalar ve detaylı bilgi için bkz. Güveyi, N. (2015). *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Aşaması*, İstanbul: On İki Levha Yay., AYM'nin yaklaşımı ve kararları çerçevesinde konuyu incelemek için bkz. Koç, M. İ. ve Kaplan, R. (Editör) (2017). *Bireysel Başvuru Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi*, Anayasa Mahkemesi Yay.

7 Efe, M. (2016). *Anayasa Mahkemesi Uygulamaları Kapsamında: Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Şartları*, Ankara, Seçkin Yay., s. 117.

8 Kabul edilebilirlik aşamasında detaylı incelemelerin hatta belirli durumlarda yüzeysel bir esas incelemesinin dahi yapılması nedeniyle iş yükünün azalmadığı noktasında bir eleştiri yapılabilir. Ancak bu incelemelerin büyük ölçüde komisyonlar tarafından yapılması nedeniyle kanaatimizce bölümlerin iş yükü ciddi ölçüde azalmakta ve kriterler olumlu bir etki sağlamaktadır.

9 Anayasal ve kişisel önem kriterinin ve daha geniş çerçevede önemli zarar ölçütünün kapsamlı bir şekilde ele alındığı ve bir çalışma için bkz. Doğan, Z. P. (2021). *Bireysel Başvuru Usulünde Önemli Zarar Ölçütü*, İstanbul: On İki Levha Yay.

AYM Başkanı Sn. Zühtü Arslan, 1 Mart 2022 tarihinde "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda İş Yükü ve Çözüm Önerileri" konferansında yaptığı konuşmada yasal bir değişiklikle anayasal önem kriterinin müstakil bir kabul edilemezlik kriteri olarak belirlenmesinin mahkemenin iş yüküyle mücadelede önemli etkisinin olacağını vurgulamıştır[10]. Bu doğrultuda çalışmanın temel amacı, anayasal ve kişisel önem kriterini Türk hukuku ve karşılaştırmalı hukuk bağlamında inceleyerek AYM'nin yaklaşımını ortaya koymak ve anayasal önem kriterinin müstakil bir kriter olarak kabul edilmesinin olası etkilerini değerlendirerek alternatif çözüm önerilerini tartışmaktır. Çalışmada öncelikle bireysel başvuruda iş yükü sorunu AYM istatistikleri çerçevesinde incelenecek ve anayasal ve kişisel önem kriteri Türk Hukuku ve karşılaştırmalı hukuk kapsamında açıklanacaktır. Ardından konuya ilişkin AYM'nin yaklaşımı içtihatlar ışığında incelenecek ve anayasal önem kriterinin kişisel önem kriterinden ayrılarak müstakil bir kabul edilebilirlik kriteri olarak belirlenmesinin etkileri ve alternatif çözümler üzerinde durulacaktır.

I. ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURUDA İŞ YÜKÜ

AYM istatistiklerine bakıldığında, bireysel başvuruların mahkemenin iş yükünün artışında önemli bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bu istatistikler çerçevesinde 2012 yılından itibaren yapılan ve sonuçlandırılan başvuru sayıları şu şekildedir:

Yıl	Yapılan Başvuru	Oran	Sonuçlandırılan Başvuru	Oran	Yapılan Başvuru Karşılama Oranı
2012	1.342	%0,3	4	%0	%0
2013	9.897	%2,2	4.924	%1,5	%50
2014	20.578	%4,6	10.926	%3,3	%53
2015	20.376	%4,5	15.368	%4,7	%75
2016	80.756	%17,9	16.089	%4,9	%20

[10] Konuşmanın tam metni için bkz. https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesine-bireysel-basvuruda-is-yuku-meselesi/ (Erişim Tarihi: 11/05/2022)

2017	40.530	%9,0	89.651	%27,3	%221
2018	38.186	%8,5	35.356	%10,8	%93
2019	42.971	%9,5	39.376	%12,0	%92
2020	40.402	%9,0	45.414	%13,8	%112
2021	66.121	%14,7	45.321	%13,8	%69
2022/3	89.014	%19,8	25.767	%7,9	%29

Tablo 1: Yıllara göre yapılan ve sonuçlandırılan başvuru sayıları[11].

İlgili tablo incelendiğinde, başvuru sayısında 2016 yılından itibaren artış yaşandığı görülmektedir. Ancak 2021 yılıyla birlikte özellikle 2022 yılında yapılan başvuru sayıları, AYM'nin iş yükü sorunun kontrol edilemez bir noktaya doğru gittiğini göstermektedir. Bireysel başvuru yolunun geleceği bakımından iş yükü sorununun çözülmesi elzemdir.

Daha önce de vurgulandığı üzere kabul edilebilirlik kriterlerinin iş yükünün azaltılmasında önemli etkileri olduğunu söylemek mümkündür. İstatistiklere bakıldığında bu kriterlerin iş yükünü azaltmadaki etkisi daha iyi anlaşılmaktadır:

Yıl	**Kabul Edilemezlik Karar Oranı**
2018	%88,4
2019	%90
2020	%89
2021	%86,5
2022/3	%86,5

Tablo 2: Yıllara göre verilen kabul edilemezlik kararları[12].

[11] Tablo, Anayasa Mahkemesinin internet sitesinden alınmıştır. İstatistikler için bkz. https://www.anayasa.gov.tr/media/8309/bb_2022_3_tr.pdf (Erişim Tarihi: 04/12/2022)

[12] Veriler, Anayasa Mahkemesinin internet sitesinden alınmıştır. İstatistikler için bkz. https://www.anayasa.gov.tr/tr/yayinlar/istatistikler/bireysel-basvuru/ (Erişim Tarihi: 16/04/2022)

İlgili tablodan da anlaşıldığı üzere yapılan başvuruların birçoğu kabul edilebilirlik aşamasını geçememektedir. Bu bağlamda kabul edilebilirlik kriterleri AYM'nin iş yükünü önemli ölçüde azaltmakta, yalnızca önemli olan ve koşulları sağlayan başvuruların esastan incelenmesinin önünü açmaktadır. Bu kriterlerden olan anayasal ve kişisel önem kriterinin de iş yükü sorunun çözümünde etkili olduğunu söylemek mümkündür.

II. BİREYSEL BAŞVURUDA ANAYASAL VE KİŞİSEL ÖNEM KRİTERİ

6216 sayılı Kanun m. 48/2 uyarınca "*Mahkeme, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir.*" 28351 sayılı Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü m. 80/2 uyarınca "*Bölümler ya da Komisyonlar; yukarıdaki fıkrada belirtilen nitelikteki bir başvuruyu, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi ya da insan haklarına saygının gerekli kıldığı hâllerde incelemeye devam edebilir.*" İlgili hükümler uyarınca mahkeme, anayasal ve kişisel önemden yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir. Anayasal ve kişisel önem kriteri, hukuk düzeninin ve yargıcın küçük işlerle ilgilenmeyeceğini ifade eden *de minimis* ilkesiyle açıklanmaktadır.

Belirli yargı alanlarında bazı zarar türleri "hayatın bir gerçeği" olarak görülmekte ve mağdurun bu tür zararlara katlanması gerektiği belirtilmektedir[13] . *De minimis* ilkesinin de bu bağlamda ortaya çıktığını söylemek mümkündür[14]. Bahsi geçen ilkenin belirli bir ağırlığa ulaşmayan zararların mahkeme tarafından incelenmemesi esası üzerine bina edildiği söylenebilir. İlkenin usule ve esasa ilişkin iki işlevi bulunmaktadır. Usule ilişkin işlevi ifade eden *de minimis non curat praetor* ilkesi, yargıcın önemsiz ve küçük işlerle ilgilenmeyeceği anlamına gelmekteyken[15], esasa ilişkin işlevi ifade eden *de minimis non curat lex* ilkesi hukukun önemsiz şeylerle ilgilenmeyeceğini belirtmektedir[16].

[13] Van Boom, W. H. (2009). "De Minimis Non Curat Praetor: Redress For Dispersed Triffle Rosses" *Journal Of Comparative Law,* Vol. 4, No. 2, s. 171.

[14] a.g.e. s. 171.

[15] Şirin, T. (2018). *Bireysel Başvuru Usul Hukuku*, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-7, s. 217.

[16] Veech, M. L. ve Moon, C. R. (1947). "De Minimis Non Curat Lex" *Michigan Law Review*, Vol. 45, No. 5, s. 537-538.

Anayasal ve kişisel önem kriteri *de minimis* ilkesinin usulü işlevi olan *de minimis non curat praetor* ilkesiyle ilişkilendirilmektedir[17]. AYM de anayasal ve kişisel önem kriterinin *de minimis non curat praetor* ilkesinden doğduğunu belirtmiştir[18]. Nitekim *de minimis non curat lex* ilkesi bizzat kanun koyucunun iradesinden kaynaklanmaktayken (örneğin yargısal makamlara başvuru için getirilen parasal sınır) *de minimis non curat praetor* ilkesi yargı organlarına takdir yetkisi vermektedir[19]. Anayasal ve kişisel önem kriteri de mahkemeye takdir yetkisi tanıdığı için *de minimis non curat praetor* ilkesi kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu ilke kapsamında değerlendirildiğinde bireysel başvurunun AYM tarafından incelenmesi için hak ihlalinin belirli bir ağırlık düzeyine ulaşması gerektiği sonucuna varılmaktadır. Zira önemsiz başvuruların mahkemenin iş yükünü artırarak asıl işlevine odaklanmasını engellediği düşünülmektedir[20].

Anayasal ve kişisel önem kriterinin neyi amaçladığının anlaşılması için bireysel başvuru yolunun işlevlerinin de izahı gerekmektedir. Bireysel başvurunun objektif ve sübjektif olmak üzere iki temel işlevi bulunmaktadır. Objektif işlev, hukuk düzeninin korunması ve anayasa hukukunun geliştirilmesi konusunda bireysel başvurunun yerine getirdiği işlevi ifade etmektedir[21]. AYM kararlarının anayasal düzenin korunması ve içtihatların geliştirilmesine katkı sağlaması, hukuk uygulayıcılarına ve kamu gücünü kullanan makamlara yol göstermesi, bireysel başvurunun objektif işlevini teşkil etmektedir[22]. Bireysel başvurunun sübjektif işlevi ise temel hak ve özgürlüklere yönelik ihlalin ortadan kaldırılması ve başvurucu bakımından bireysel adaletin sağlanmasını ifade etmektedir[23]. Bu kapsamda sübjektif işlev, kararların başvurucular bakımından doğurduğu sonucu esas almaktadır.

Bireysel başvurunun işlevleri ile anayasal ve kişisel önem kriteri birlikte değerlendirildiğinde, kriterin özellikle anayasal önem boyutuyla

---

17 Dursun, H. İ. (2018). *Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Esasa İlişkin Kabul Edilemezlik Sebepleri*, Ankara: Seçkin Yay., s. 261.

18 K.V. [GK], B. No: 2014/2293, 1/12/2016, § 47.

19 Doğan, Z. P. (2021). s. 9.

20 Yılmazoğlu, Y.E. (2019). *Bireysel Başvuru Rehberi*, Ankara: Adalet Yay., s. 105.

21 Göztepe, E. (1998). *Anayasa Şikâyeti*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., s. 17.

22 Baykan, M. (2020). *Anayasa Mahkemesi'ne Yapılan Bireysel Başvuruların Ön İncelemesi ve Kabul Edilebilirliği*, Ankara: Seçkin Yay., s. 29.

23 Efe, M. (2016). s. 334.

bireysel başvurunun sübjektif işlevine nazaran objektif işlevini ön plana çıkarmayı amaçladığı anlaşılmaktadır[24]. Nitekim anayasanın uygulanması ve yorumlanması, temel hakların kapsam ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşıyan başvuruların karara bağlanması, kararların "genel etki" doğurmasını ve kamu gücünü kullanan makamlar ile uygulayıcılara yol göstermesini amaçlamaktadır. AYM'nin de objektif işlevin sübjektif işleve göre ön planda olduğunu kabul ettiği görülmektedir[25].

Özetle, bireysel başvuruda kabul edilebilirlik kriterlerinden olan anayasal ve kişisel önem kriteri, mahkemenin önemsiz başvurularla ilgilenerek zaman kaybetmemesini, objektif işlevine odaklanmasını amaçlamaktadır. Bu çerçevede, anayasa hukukunun korunması, yorumlanması ve gelişmesi bakımından önem arz eden ve içtihadi katkısı olan başvuruların karara bağlanması öngörülmektedir.

III. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA ÖNEMLİ ZARAR KOŞULU

Türkiye'de olduğu gibi belirli ülke mahkemelerinde ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde (AİHM) de iş yükü sorunuyla karşılaşılmış ve bu sorunu çözmek için yargısal reformlar yapılmıştır. Bu reformlarda, iş yükünü azaltıcı bir tedbir olarak önemli zarar koşuluna başvurulduğu görülmektedir. Karşılaştırmalı hukukta önemli zarar koşulu kapsamında alınan ve başarıyla sonuçlanan tedbirlerin değerlendirilmesi AYM'nin iş yükü sorununun çözümü bakımından önemlidir. Çalışmanın bu bölümünde AİHM'in, Federal Alman Anayasa Mahkemesinin ve son olarak İspanya Anayasa Mahkemesinin iş yükü sorununu çözmeye yönelik önemli zarar koşulu kapsamında aldığı tedbirler incelenecektir.

A. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURUDA ÖNEMLİ ZARAR KOŞULU

AİHM'e bireysel başvuru yolu, temel hak ve özgürlüklerin uluslararası düzlemde güvence altına alınması bakımından etkili bir yoldur. Ancak artan iş yükü sorunu, mahkemeyi belirli tedbirler almaya zorlamıştır. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla yeni ülkelerin sözleşme sistemine girmesi[26] ve devletlerin takdirine bırakılan bireysel başvuru hakkı ve AİHM'in yargı yetkisinin 11 No.lu Protokolle

[24] Doğan, Z.P. (2021). s. 23.

[25] K.V., § 53.

[26] Doğan, Z.P. (2021). s. 143.

zorunlu hâle getirilmesi, Mahkemenin iş yükünde ciddi bir artışa neden olmuştur[27]. Bu durum, sorunun çözümüne yönelik önlemler alınmasını gerektirmiştir. Mahkemenin iş yükünün, özellikle tekrar eden davalar (repetitive cases) ile yapısal sorunlardan kaynaklanan davalar nedeniyle arttığı ve mahkemeye davayı inceleme ve karara bağlama konusunda takdir yetkisi tanınmasının yerinde olacağı düşünülmüştür[28]. İş yükü sorunun çözülmesi amacıyla ileri sürülen görüşlerde belirli yaklaşım farklılıklarının olduğu görülmektedir. Bireyselci yaklaşımı benimseyenler mahkemenin asıl işlevinin temel hak ve hürriyetleri ihlal edilen bireylere etkili bir giderim imkânı sağlamak olduğunu savunmaktayken yapısalcı yaklaşımı benimseyenler, mahkemenin genel nitelikte sonuçlar doğuracak yeni ve karmaşık davalara odaklanması gerektiğini savunmuştur[29]. Yürütülen tartışmalar neticesinde 14 No.lu Protokolle Sözleşme'nin 35. maddesinde değişiklik yapılarak kabul edilebilirlik kriterleri arasına "önemli zarar (significant disadvantage)" koşulu eklenmiştir[30]. Yapılan değişikliğin ardından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) m. 35 § 3 (b) hükmü aşağıdaki hâli almıştır:

> "*Aşağıdaki hallerde Mahkeme, 34. madde uyarınca sunulan bireysel başvuruları kabul edilemez bulur:*
>
> *…*
>
> *Sözleşme ve Protokolleri ile güvence altına alınan insan haklarına saygı ilkesinin başvurunun esastan incelenmesini gerektirmediği sürece, başvuranın önemli bir zarar görmemiş olması; Ancak ulusal bir mahkeme tarafından gereği gibi incelenmemiş hiçbir dava bu gerekçe ile reddedilemez."*

Yapılan değişiklikle mahkemeye önemsiz davaları reddetme konusunda esneklik sağlanması[31] ve filtreleme bakımından yardımcı

---

27 Altınkök, S. (2013). "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 35 § 3 (b) maddesinde yer alan yeni kabul edilebilirlik ölçütü: 'önemli zarar'" *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 62., S. 2., s. 355.

28 Meyer-Ladewig, J. "The Principle of De Minimis Non Curat Praetor in the Protection System of the European Convention on Human Rights." *Constitutional Law Review*, Vol. 5, s. 136-137.

29 Altınkök, S. (2013). s. 352-354.

30 Bilir, F. (2006). "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve 14 Nolu Protokol" *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 55., S. 1., s. 145; Altınkök, S. (2013). s. 354.

31 Harris, D.J. ve O'Boyle, M. ve Bates, E.P. ve Buckley, C.M. (2009). *Law Of The European Convention On Human Rights*, Second Edition, New York: Oxford University Press, s. 865.

olacak ek bir araç verilmesi amaçlanmıştır[32]. Mahkemenin önemsiz başvurularla ilgilenerek zaman kaybetmesinin önlenmek istendiği ve yalnızca genel nitelikte sonuçlar doğuracak karmaşık davalara odaklanmasının sağlanmaya çalışıldığını söylemek mümkündür.

Ek 14 No.lu Protokolle yapılan değişiklik ve getirilen koşul, bazı tartışmalara da sebebiyet vermiştir. Değişiklikle birlikte getirilen önemli zarar koşulunun AİHM'e bireysel başvuru hakkını baltaladığı ve ikincillik ilkesinin yanlış anlaşılması sonucunda ortaya çıktığını savunanlar olduğu gibi[33], yapılan değişikliğin mahkemenin iş gücünü artıracağı ve zaman kaybının önüne geçeceğini savunanlar da olmuştur[34].

Ek 14 No.lu Protokolle getirilen önemli zarar koşulu, esasında hak ihlalinin uluslararası bir mahkeme tarafından incelenmeyi gerektirecek asgari ağırlık seviyesine ulaşması gerektiğini öngörmektedir[35]. Dolayısıyla başvuranın önemli bir zarara uğrayıp uğramadığı, asgari ağırlık seviyesi dikkate alınarak belirlenecektir. AİHS m. 35 § 3 (b) hükmünün uygulamasına bakıldığında, mahkemenin başvuranın önemli zarara uğraması koşulu bakımından yalnızca maddi zararın miktarını esas almadığı görülmektedir. Özellikle ihlalin önemli ilke sorunlarıyla ilgili olması hâlinde zarar miktarına bakılmaksızın önemli zarar koşulunun sağlandığı kabul edilmektedir[36]. Maddi zararın miktarı bakımından değerlendirildiğinde mahkeme genellikle 500 avrodan az ya da bu miktarda meydana gelen zararları önemsiz görmektedir[37]. Maddi zararın etkisinin kişinin içerisinde bulunduğu durum dikkate alınarak

32 Council of Europe, *Explanatory Report to Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention*, Council of Europe Treaty Series, No. 194, 13.05.2004.

33 Vogiatsiz, N. (2016). "The Admissibility Criterion under Article 35(3)(b) ECHR: A Significant Disadvantage to Human Rights Protection", *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 65., No. 1., s. 187. Önemli zarar koşulunun oldukça belirsiz olduğu ve bu koşulun taraf devletlerin belirli hak ihlallerini önemsiz görerek göz ardı etmesine neden olacağı görüşü hakkında bkz. Cengiz, S. (2005). "14 No.lu Protokol ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Getirilecek Olan Değişiklikler", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 56., s. 346.

34 Dülger, M. V. (2021). "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İle Düzenlenen Yargısal Koruma Mekanizması Ve 14 Nolu Ek Protokolle Öngörülen Değişiklikler (The Judicial Protection Mechanism Regulated by the European Convention on Human Rights and the Amendments Prescribed by the Additional Protocol No. 14)" Available at SSRN 3790562, s. 49.

35 Practical Guide on Admissibility Criteria, https://www.echr.coe.int/documents/admissibility_guide_eng.pdf, s. 80 (Erişim Tarihi: 10.09.2022)

36 Korolev/Rusya, B. No: 25551/05, 12/04/2007; Giuran/Romania, B. No: 24360/04, 21/06/2011.

37 Practical Guide on Admissibility Criteria, s. 81.

değerlendirildiği de unutulmamalıdır[38]. Ancak bu noktada mahkemenin somut olaydaki dosya içeriğini ihmal ettiği eleştirisi de yapılmaktadır[39]. Aynı zamanda mahkeme, maddi karşılığı olmayan bir zararın olması hâlinde de başvuruyu esastan inceleyebilir. Örneğin Vartic/Romanya[40] davasında, Budist inanışa sahip olan mahkumlara vejetaryen menü verilmemesi her ne kadar maddi bir zarar oluşturmasa da mahkeme önemli zarar koşulunun sağlandığı sonucuna ulaşmıştır.

İlgili sözleşme hükmüne göre insan haklarına saygı ilkesi başvurunun esastan incelenmesini gerekli kılıyorsa kabul edilemezlik kararı verilemeyecektir. Özellikle davanın AİHS'e uyulmasını etkileyen genel nitelikteki yapısal sorunlara ilişkin olması[41] hâlinde insan haklarına saygı ilkesi gereği davanın esastan incelenmesi gerektiği söylenebilir[42].

14 No.lu protokolle getirilen bir diğer koşula göre ulusal bir mahkeme tarafından gereği gibi incelenmemiş hiçbir dava, önemli bir zararın olmadığı gerekçesiyle reddedilemeyecektir. Ancak ek 15 No.lu Protokolle bu koşul sözleşmeden çıkarılmıştır[43]. Dolayısıyla eğer başvurucu önemli bir zarara uğramamışsa ve insan haklarına saygı ilkesi gereği başvurunun esastan incelenmesi gerekmiyorsa davanın ulusal mahkeme tarafından gereği gibi incelenip incelenmediği göz önünde bulundurulmaksızın kabul edilemezlik kararı verilebilir. Yapılan değişiklikle önemli zarar koşulunun daha etkili bir şekilde uygulanmasının *de minimis non curat praetor* ilkesine işlerlik kazandırılmasının amaçlandığını söylemek mümkündür[44]. Son yıllarda mahkeme, süreç temelli bir denetim yapmakta ve sözleşme ilkelerini ulusal hukuk düzenlerine yerleştirerek esas görevi ulusal mahkemelere bırakmak istemektedir[45]. Bu uygulama, ikincillik ilkesinin gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşılmasında ise önemli zarar koşulu objektif işlevi vurgulayarak etkili bir rol üstlenmektedir.

---

38 a.g.e. s. 82.

39 Gemalmaz, H. B. (2011) "AİHM Yargısında Yeni Dönem: Protokol No. 14 ile Getirilen Yeni Kabuledilebilirlik Ölçütünün Uygulanmasına Eleştirel Bakış" *Public and Private International Law Bulletin*, Vol. 31, No. 1, s. 235.

40 Vartic/Romania, B. No: 14150/08, 10/07/2012.

41 Tyrer/ The United Kingdom, No: 5856/72, 25/04/1978.

42 Practical Guide on Admissibility Criteria, s. 87.

43 Açıkgül, H. A. (2021). "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek Protokoller ile Getirilen Yenilikler", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, S. 48., s. 136.

44 Sezer, A. (2015). "İHAS'a Ek 15 ve 16 No.lu Protokollere İlişkin Genel Gözlemler", *Anayasa Hukuku Dergisi*, C. 4., S. 8., s. 119.

45 Spano, R. (2018). "The Future Of The European Court Of Human Rights-Subsidiarity, Process-Based Review and the Rule of Law" *Human Rights Law Review*, Vol. 18, No. 3, s. 480-481.

Özetle AİHM'in iş yükü sorununu çözmek amacıyla aldığı önlemlerden birisi de 14 No.lu Protokolle sözleşmenin 35. maddesine önemli zarar koşulunu eklemek olmuştur. Önemli zarar koşulunun getirilmesiyle amaçlanan, bireysel başvuru yolunun objektif işlevinin ön plana çıkarılmasıdır. Özellikle 15 No.lu Protokolle başvurunun ulusal mahkemeler tarafından gereği gibi incelenmiş olması koşulunun da kaldırılmasının iş yükü sorununu çözme ve objektif işlevi güçlendirme amacı taşıdığı söylenebilir.

B. FEDERAL ALMAN ANAYASA ŞİKAYETİNDE TEMEL ANAYASAL ÖNEM VE AĞIR KİŞİSEL ZARAR KOŞULU

Kıta Avrupa'sında anayasa şikâyeti usulü ilk olarak Federal Almanya'da ortaya çıkmış, gelişmiş ve diğer ülkelere örnek teşkil etmiştir[46]. Bu çerçevede anayasa şikâyetinin en kapsamlı uygulandığı ülkenin Federal Almanya olduğu söylenebilir[47]. Federal Alman Anayasası m. 93 hükmü uyarınca kamu makamları tarafından temel hakları veya anayasanın 33, 38, 101, 103 ve 104. maddelerinde düzenlenen haklarından birinin ihlal edildiğini iddia eden herkes anayasa şikâyetinde bulunabilir[48].

Türkiye örneğinden farklı olarak anayasa şikâyetine konu olan hakların, AİHS ve ek protokollerle sınırlı tutulmadığı görülmektedir. Türkiye'deki usule benzer bir biçimde Federal Almanya örneğinde de anayasa şikâyeti ikincil koruma sağlayan olağanüstü hukuki bir yol olarak öngörülmüştür[49]. Dolayısıyla kural olarak olağan kanun yolları tüketilmeden Federal Alman Anayasa Mahkemesinde anayasa şikâyeti davası açılamaz[50]. İkincillik ilkesinin bir sonucu olarak olağan mahkemeler önünde yeterli şekilde ileri sürülmeyen maddi vakıa ve delillerin Anayasa Mahkemesine karşı ileri sürülmesi mümkün değildir[51].

---

46 Hamdemir, B. (2018). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yay., s. 52-53.

47 Göztepe, E. (2011). s. 17; Ayrıca bkz. Kılınç, B. (2008) "Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 24, S. 1, s. 20-21.

48 Efe, M. (2016). s. 43; Hamdemir, B. (2018). s. 53.

49 Gören, Z. (1994). "Anayasa Mahkemesine Kişisel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 11., s. 100.

50 Hassemer, W. (2004). "Anayasa Şikâyeti ve Buna İlişkin Sorunlar (Almanya'da Temel Hak Şikâyeti Hakkında Rapor)" *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 21., s. 166.

51 Mellinghof, R. (2009). "Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Anayasa Şikâyeti", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 25., S. 1., s. 42.

İstisnai olarak şikâyetin genel bir öneme sahip olması ve olağan hukuk yollarına başvuru hâlinde ağır ve telafisi mümkün olmayan zararların ortaya çıkacak olması durumunda olağan hukuk yolları tüketilmeden derhâl anayasa şikâyetinin incelenmesi mümkündür[52]. Bahsi geçen düzenlemeler, Anayasa Mahkemesinin bir süper temyiz makamı olarak tasarlanmadığı, yalnızca temel hak ve özgürlükler çerçevesinde inceleme yaptığı şeklinde yorumlanabilir.

Federal Almanya'da anayasa şikâyetinin önemli bir ayrıcalık olarak görülmesi ve bireylerin gittikçe artan bir biçimde bu yola başvurması, mahkemenin iş yükü sorunuyla karşılaşması sonucunu doğurmuştur[53]. Aynı zamanda bireylerin anayasa şikâyeti kurumunu olağan yargılamalardan sonuç alınamaması hâlinde başvurulacak bir şikâyet yolu olarak değerlendirmesi, gereksiz başvuruları ayırt edecek bir filtreleme mekanizmasını gerekli kılmıştır[54]. Bu nedenle 1956, 1963, 1970, 1985 ve 1993 yılında yapılan değişikliklerle birtakım önlemler alındığı görülmektedir. Sorunun çözümü için özellikle kabul edilebilirlik kriterlerine ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. Yapılan değişiklikler uyarınca mahkemenin bir başvuruyu esastan incelemesi için öncelikle bir kabul kararının verilmesi şarttır[55]. Federal Alman Anayasa Mahkemesine yapılan birçok başvuru kabul aşamasını geçememektedir. Örneğin 2020 yılında yapılan 5.361 başvurudan yalnızca 111'i (%2,07) kabul edilerek incelenmiştir[56]. Başvurunun kabul edilebilmesi için anayasal olarak ilkesel bir önem taşıması veya temel hakkın ya da temel hak benzeri bir hakkın kullanılmasına ilişkin olması yahut başvurunun reddi hâlinde başvuru sahibi açısından telafisi mümkün olmayan ağır bir zararın doğması gerekmektedir[57]. Başvuru konusunun anayasa hükmü yorumlanmadan çözülmesinin mümkün olmaması, anayasa yargısı tarafından daha önce açıklığa kavuşturulmamış yahut değişen şartlar nedeniyle açıklığa

52 Karaman, E. (2013). *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu*, İstanbul. On İki Levha Yay., s. 50.

53 Kommers, D. P. ve Miller, R. A. (2012). *The Constitutional Jurisprudence of The Federal Republic of Germany*, Third Edition, Durham and London: Duke University Press, s. 12.

54 Regenhardt, B. / Çeviren: Özkaya Ferendeci, H. Ö. (2017). "Federal Almanya'da Bireysel Başvurunun Anlamı ve İşlevi İkinci Bölüm" *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 23., S. 3., s. 544-545.

55 Doğan, Z.P. (2021). s. 80-81.

56 İstatistikler için bkz. https://www.bundesverfassungsgericht.de/DE/Verfahren/Jahresstatistiken/2020/gb2020/A-IV-2.pdf?__blob=publicationFile&v=2 (Erişim Tarihi: 5/12/2022)

57 Mellinghof, R. (2009). s. 43.

kavuşturulması gereken genel nitelikte sonuç doğuracak bir meseleye ilişkin olması hâlinde ilkesel önemin varlığı kabul edilmektedir[58]. Bu konuda mahkemenin takdir yetkisi bulunmamaktadır. Eğer bahsi geçen şartlar sağlanmışsa mahkemenin başvuruyu kabul edilebilir bulması gerekmektedir.

1993 değişiklikleriyle birlikte getirilen temel anayasal önem koşulunun somutlaşması ise Federal Alman Anayasa Mahkemesinin kararlarıyla gerçekleşmiştir. Federal Alman Anayasa Mahkemesi, kira davasında kabul edilebilirliğe ilişkin vermiş olduğu kararda temel anayasal önemin varlığı bakımından üç ölçütten bahsetmiştir:

"1)Anayasa hukukuna ilişkin bir meseleye dair güçlü şüphelerin bulunması.

2) *Kararın belli bir etkiye sahip olması.*

3) *Karar verilirken temel anayasal önem arz eden hususun ele alınacak olması[59]."*

Federal Alman Anayasa Mahkemesinin kararından da anlaşıldığı üzere başvurunun temel anayasal öneme sahip olabilmesi için öncelikle anayasa hukukuna dair güçlü şüphelerin bulunması gerekmekte, bu doğrultuda başvurunun doğrudan anayasa metnine yapılacak atıfla değil, anayasanın yorumlanması suretiyle çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Aynı zamanda karar verilirken anayasanın yorumlanmasının önünü açan temel anayasal öneme sahip hususun ele alınması gerekmektedir. Son olarak verilen kararın etkisi yalnızca başvurucuyla sınırlı kalmamalı, verilen karar genel bir etki doğurmalıdır. Nitekim Federal Alman Anayasa Mahkemesi, doğrudan anayasa metnine atıfla çözümlenemeyen, anayasa metninden yeni ilke ve standartlar geliştirilmesini gerekli kılan başvuruların, temel anayasal öneme sahip olduğuna karar vermektedir. Almanya sınırları içerisinde kaçakların öldürülmesine dair verilen karar[60] ile Maastricht Anlaşmasına ilişkin verilen karar[61], mahkemenin bu yaklaşımına örnek teşkil etmektedir.

Federal Alman Anayasa Mahkemesi, daha önce oluşturduğu içtihatları ışığında kolaylıkla çözümlenebilecek hususlara ilişkin yapılan

58 Hassemer, W. (2004). s. 167.

59 BVerfGE 90, 22 <24-25> (Birinci Senato); BVerfGE 96, 245 <248> (İkinci Senato) Aktaran: Paulus, A. L. (2013). "Federal Alman Anayasa Mahkemesi Yasası 93A Maddesinde Düzenlenen Kabul Usulü ve "Temel Anayasal Önem" Kavramı", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 29., S. 1., s. 141.

60 BVerfGE 95, 96 aktaran: Paulus, A. L. (2013). s. 142.

61 BVerfGE 89, 155 aktaran: Paulus, A. L. (2013). s. 142.

başvuruları temel anayasal önemden yoksunluk nedeniyle kabul edilemez bulmaktadır. Bu konuda örnek teşkil edebilecek bir karar, çocukluğundan itibaren Almanya'da ikamet etmekte olan ve belirli suçlar nedeniyle pek çok kez hapis cezasına mahkûm edilen ve bu nedenle Türkiye'ye sınır dışı edilmesine karar verilen Türk vatandaşı başvurucunun şikâyetine ilişkin verilen karardır[62]. Karara konu olan olayda başvurucu, doğup büyüdüğü ve yasal ikametgâhı olan Almanya'da fiilî vatandaş muamelesi görmemesinin ve kalıcı bağı olmayan ve dilini yeterli düzeyde konuşamadığı Türkiye'ye sınır dışı edilmesine ilişkin verilen kararın kötü muamele yasağına aykırı olduğunu ve özel hayata saygı hakkını ihlal ettiğini iddia ederek başvuruda bulunmuştur. Mahkeme, başvuru konusunun daha önce oluşturulan içtihatlarla netlik kazandığını, bu nedenle başvurunun temel anayasal önemden yoksun olduğunu ifade ederek kabul edilemez olduğuna hükmetmiştir[63].

Mahkemenin yaklaşımından da anlaşıldığı üzere temel anayasal önem kriteriyle amaçlanan, daha önce oluşturulan içtihatlarla netlik kazanmamış yahut netlik kazansa dahi belirli nedenlerle güncellenmeye ihtiyacı olan, anayasanın yorumlanmasına fırsat tanıyan başvuruların karara bağlanmasıdır. Ancak Türkiye örneğinde de olduğu gibi tamamen bir nesnelleşme söz konusu değildir. Zira objektif işlevin yanı sıra başvurucu açısından ağır ve ciddi zarar koşulu getirilerek sübjektif işleve de vurgu yapıldığı görülmektedir[64].

C. İSPANYOL AMPARO BAŞVURUSUNDA ÖZEL ANAYASAL ÖNEM KOŞULU

İspanya'da Franco'nun ölümünün ardından yaşanan rejim değişikliğiyle birlikte 1978 yılında, eski dönemden tam anlamıyla kopuşu yansıtan modern bir anayasa hazırlanmıştır[65]. Kırk yıl süren diktatörlük rejiminin ardından 1978 Anayasası'yla kurulan İspanya Anayasa Mahkemesi, sistem içerisinde son derece önemli bir konuma

62 BVerfGE, 28/05/1997, 1 BvR 304/97 aktaran: Doğan, Z.P. (2021). s. 91.

63 a.g.e. s. 91.

64 Ağır zarar koşulunun kabul için zorunluluk olarak değil olasılık olarak nitelendirilmesi ve Mahkemeye tanınan geniş takdir hakkı ile kullanılan geniş ifadelerin sübjektif işlevin etkisini azalttığı görüşü hakkında bkz. Narváez Medécigo, A. (2016). *Rule of Law and Fundamental Rights Critical Comparative Analysis of Constitutional Review in The United States, Germany and Mexico*, Springer International Publishing, s. 199-200.

65 Esen Arnwine, S. (2003). "İspanya'da Bireysel Başvuru Yolu", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 52., S. 4., s. 250.

yerleştirilmiş ve halkın savunucusu olarak görülmüştür[66]. Temel hak ve özgürlüklerin güvencesinde ise kuşkusuz en etkili yol amparo başvurusu olmuştur. Nitekim 1978 Anayasası m. 161/1 hükmü uyarınca Anayasa Mahkemesinin görev alanında amparo başvuruları da yer almıştır. Amparo başvurusu, Anayasa m. 53/2'de belirlenen temel hak ve özgürlüklerin kamu gücü tarafından ihlal edilmesi hâlinde bireylere Anayasa Mahkemesine başvurma imkânı veren yargısal bir yol olarak tanımlanabilir[67].

İspanya Anayasası, amparo başvurusunu olağan ve anayasal olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Olağan amparo yolu temel hak ve özgürlüklerin kanun yolları içinde korunmasını ifade etmekteyken anayasal amparo, olağan kanun yollarından sonuç alınamaması hâlinde Anayasa Mahkemesine yapılan başvuruyu ifade etmektedir[68]. Bu bağlamda İspanya'da anayasaya uygunluk denetiminin ve anayasanın yorumlanması görevinin genel mahkemeler ve Anayasa Mahkemesi arasında paylaştırıldığını söylemek mümkündür[69]. Ancak nihai yorumcu Anayasa ve Anayasa Mahkemesi Hakkında Organik Kanun[70] gereği İspanya Anayasa Mahkemesidir[71]. Kural olarak Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunabilmek için öncelikle olağan kanun yollarının tüketilmesi gerekmektedir. Nitekim amparo başvurusu, istisnai ve olağan dışı bir başvuru yolu olup, İspanya Anayasa Mahkemesinin amparo başvurusu bakımından sahip olduğu yetki ikincil ve nihaidir[72]. Ancak merkezi parlamento veya bölge yasama erklerinin yasa niteliğinde olmayan işlemlerine karşı yapılan başvurular bu kuralın istisnasını teşkil etmektedir[73]. Zira söz konusu işlemlere karşı olağan kanun yolları tüketilmeksizin doğrudan Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunmak mümkündür.

66 Karaman, E. (2013). s. 56.

67 Baamonde, M. E. C. (2009). "Amparo Başvurusu", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 25., S. 1., s. 101.

68 Esen Arnwine, S. (2003). s. 250; Karaman, E. (2013). s. 57.

69 Sala Sanchez, P. (2012). "Temel Hakların Yargısal Korunmasında İspanyol Sistemi: İspanya Anayasa Mahkemesi'nin Kararları", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 29., s. 229.

70 Ley Orgánica 2/1979, de 3 de octubre, del Tribunal Constitucional, https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/normativa/Normativa/LOTC-TextoConsolidado.pdf (Erişim Tarihi 05/12/2022)

71 Sala Sanchez, P. (2012). s. 229.

72 Girleşteanu, G. (2011). "The Amparo Proceedıngs - Instrument For The Protectıon Of Fundamental Rıghts And Freedoms - (I)", *Romanian Journal Of Comparative Law*, No. 1, s. 63.

73 İnceoğlu, S. (2017). *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri*, İstanbul: On İki Levha Yay., s. 85.

Her ne kadar anayasal amparo başvurusu ikincil ve nihai bir yol olsa da İspanya Anayasa Mahkemesinin İspanyol yargı sistemi içerisinde en üst mahkeme olan Yüksek Mahkemenin[74] kararlarını dahi iptal edebilmesinin Anayasa Mahkemesinin temel hak ve özgürlükler açısından özel bir temyiz mercii konumunda olduğuna işaret ettiği düşünülmektedir[75].

İspanya Anayasa Mahkemesine, temel hak ve hürriyetlerin korunması bakımından son derece etkin bir rolün tanınmış olması, süreç içerisinde mahkemenin iş yükü sorunuyla karşı karşıya kalmasıyla sonuçlanmıştır. Bu nedenle iş yükü sorunun çözümü için çeşitli reformlar yapılmıştır. En net ve kapsamlı ve reformlar ise 2007 yılında gerçekleştirilmiştir[76]. Anayasa Mahkemesinin bir süper temyiz mahkemesi hâline gelmesini ve anayasal hak ihlaline ilişkin olmayan başvuruların incelenmesini engellemek için "özel anayasal önem" koşulunun bir kabul edilebilirlik kriteri olarak belirlenmesi öngörülmüştür[77]. Bu çerçevede Anayasa Mahkemesi Hakkında Organik Kanun m. 50/1 hükmünde yapılan değişiklikle özel anayasal önem koşulu bir kabul edilebilirlik kriteri olarak belirlenmiştir. Yapılan değişiklikle birlikte başvuruda bulunanların yalnızca temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği iddiası yeterli görülmemiş, aynı zamanda başvurucuların başvurunun özel bir anayasal önemi olduğunu ispatlaması aranmıştır[78]. İstatistikler incelendiğinde kanunda yapılan değişiklikle getirilen özel anayasal önem koşulunun İspanya Anayasa Mahkemesinin iş yükünün azaltılmasında önemli etkisinin olduğu görülmektedir. Nitekim güncel verilere göre 2022 yılı içerisinde İspanya Anayasa Mahkemesine toplam 5687 amparo başvurusu yapılmış, bu başvurulardan 4281'i kabul edilemez bulunmuştur. Kabul edilemezlik kararlarından 423'ü (%9,88) özel anayasal önemin gerekçelendirilmemesi nedeniyle, 1785'i (%41,70) özel anayasal önemin yetersiz gerekçelendirmesi nedeniyle, 1008'i (%23,55) ise özel anayasal önemin olmaması nedeniyle verilmiştir[79]. Verilerden de

---

74 El Tribunal Supremo, İspanya'da olağan yargı sistemi içerisinde kural olarak en üst mahkemedir. Bkz. a.g.e. s. 86.

75 a.g.e. s. 85.

76 Doğan, Z. P. (2022). "İspanya Anayasa Mahkemesine Amparo Başvurusunda Özel Anayasal Önem Kriteri" *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 39., S. 1., s. 105.

77 Baamonde, M.E.C. (2009). s. 109.

78 İnceoğlu, S. (2017). s. 89.

79 İstatistikler için bkz. https://www.tribunalconstitucional.es/en/jurisprudencia/Informacion-Relevante/2022_Estadistica_202208.pdf (Erişim Tarihi: 06/12/2022)

anlaşılacağı üzere, kabul edilemezlik kararlarının büyük çoğunluğu, özel anayasal önem kriterine ilişkindir.

Özel anayasal önem kriteri, İspanya Anayasa Mahkemesi içtihatlarıyla somutlaşmıştır. Mahkemenin 2009 yılında vermiş olduğu ilke kararı uyarınca özel anayasal önemin varlığını kabul için aşağıda belirtilen unsurlardan birinin sağlanması gerekmektedir[80]:

1) Başvurunun Anayasa Mahkemesinin daha önce içtihat oluşturmadığı anayasal bir meseleye ilişkin olması.
2) Başvurunun Anayasa Mahkemesine içtihatlarını değiştirme yahut açıklığa kavuşturma konusunda fırsat sunması.
3) İhlal iddiasının doğrudan kanundan ya da kanun gücünde genel nitelikli başka bir normdan kaynaklanmış olması.
4) İhlalin, kanunun mükerrer hukuki yorumundan kaynaklanması durumunda Anayasa Mahkemesinin bu hukuki yorumu temel hak yönünden zararlı bulması ve anayasayla daha uyumlu başka bir yorumu gerekli görmesi.
5) Bir anayasal hüküm, doktrin veya içtihadın genel olarak ve tekrar eden bir biçimde derece mahkemeleri ve yargı mercileri tarafından görmezden gelinmesi.
6) Alt düzeyde bir yargı mercii tarafından kasten ve açıkça Anayasa Mahkemesi içtihadına uyulmaması.
7) Başvurunun somut olayın ötesine geçerek sosyal ve ekonomik yansımaları olan yahut genel siyasi ve hukuki sonuçları olabilecek bir konuya dair olması.

İlgili unsurlar çerçevesinde özel anayasal önem kriteriyle amaçlananın kararın etkisinin yalnızca başvurucuyla sınırlı kalmaması, anayasa hukukunun korunması amacıyla genel etki doğurması olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Yapılan değişiklik ve getirilen özel anayasal önem kriterinde dikkat çeken nokta, Türkiye ve Almanya örneğinden farklı olarak sübjektif

[80] STC 155/2009, 25/06/2009 aktaran: Antelo, L.F. (2013) "Bireysel Başvuruların Kabul Edilebilirlik Kriterleri: (Anayasal Önem Kriteri Ağırlıklı Bir İnceleme)" *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 29., S. 1., s. 129; ayrıca bkz. İnceoğlu, S. (2017). s. 90-91; Doğan, Z.P. (2021). s. 116-117.

bir unsura yer verilmemiş olmasıdır[81]. Zira Türkiye ve Almanya örneğinde anayasal önem mevcut olmasa dahi kişinin önemli bir zarara uğraması hâlinde başvurunun esastan incelenmesi gerekmektedir. İspanya'da öngörülen sistemde ise kişi önemli bir zarara uğrasa dahi, ihlal iddiası anayasal açıdan önem taşımıyorsa başvuru kabul edilemez bulunabilecektir. Yine Türkiye ve Almanya'dan farklı olarak anayasal önemin varlığını başvurucunun ispat etmesi gerekmektedir. Bu kapsamda İspanyol amparo başvurusu açısından yapılan düzenlemelerin mahkemenin objektif işlevini ciddi ölçüde ön plana çıkardığı ve mahkemenin nesnelleşmesini sağladığını söylemek mümkündür[82].

IV. ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARINDA ANAYASAL VE KİŞİSEL ÖNEM KRİTERİ

AYM'nin anayasal ve kişisel önem kriterinin genel ilkelerini belirlediği ilk kararı K.V. başvurusuna ilişkin karardır[83]. Karara konu olan olayda serbest avukatlık yapmakta olan başvurucu, zorunlu askerlik görevini yerine getirdiği sırada gerçekleşen bir hakaret olayı nedeniyle Askerî Yüksek İdare Mahkemesinde tam yargı davası açmış, mahkeme tazminat isteminin kısmen kabulüne kısmen reddine hükmetmiştir. Başvurucu, kısmen ret kararına karşı karar düzeltme yoluna gitmiş, bunun üzerine Askerî Yüksek İdare Mahkemesi, bu talebi reddetmiş ve başvurucu aleyhine 54,55 TL karar düzeltme para cezasına hükmetmiştir.

Başvurucu, para cezasına ilişkin ödeme emrinin tebliğinin hukuki olmadığı ve borç tahsil zamanaşımının geçtiği iddiasıyla tebligatın ve terkin talebinin reddine ilişkin işlemin iptal edilmesi talebiyle dava açmıştır. Ankara 6. İdare Mahkemesi davayı reddetmiştir. Karara karşı Bölge İdare Mahkemesine yapılan itirazın da reddedilmesi üzerine başvurucu, bireysel başvuruda bulunmuştur.

K.V. başvurusuna ilişkin kararda ilk olarak önemli zarar koşulunun karşılaştırmalı hukuktaki uygulaması açıklanmış, AİHM, İspanya Anayasa Mahkemesi ve Federal Almanya Anayasa Mahkemesi uygulamalarından örnekler verilmiştir[84]. Bu açıklamaların ardından para cezasının tahsili işlemine karşı açılmış olan davada adil yargılanma

81 Doğan, Z.P. (2021). s. 111.
82 Doğan, Z.P. (2022). s. 110-111.
83 K.V. [GK], B. No: 2014/2293, 1/12/2016.
84 K.V., § 25-35.

hakkının ihlal edildiği iddiası yönünden yapılan incelemede, anayasal ve kişisel önem kriterinin genel ilkeleri tespit edilmiştir. Öncelikle 6216 sayılı Kanun m. 48/2'de yer alan anayasal ve kişisel önem koşulunun *de minimis non curat praetor* ilkesinden kaynaklandığı vurgulanmıştır[85]. Ardından AYM'nin işlevleri açıklanarak[86] mahkemenin objektif işlevinin sübjektif işlevine göre ön planda olduğu belirtilmiştir[87]. Kararda, temel hak ve özgürlüklerin korunmasında öncelikli görevin kamu makamları ve derece mahkemelerine düştüğünün, ikincil olarak AYM'nin koruyucu görev üstlendiğinin vurgulandığı görülmektedir. Bu bağlamda, ikincillik ilkesine vurgu yapılarak kamu makamları ve derece mahkemeleri uygulamalarıyla AYM'nin anayasal yorumu arasında önemli bir farklılık olması hâlinde başvurunun anayasal önemi olacağı tespit edilmiştir[88]. Temel hak ve özgürlüklerden herhangi birinin anayasal ve kişisel önem kriterinin kapsamı dışında bırakılmadığı, bütün hak ve özgürlüklerin ihlali iddiasıyla yapılan başvurularda kriterin uygulanabileceği vurgulanmıştır[89]. Aynı zamanda, kanun maddesinde kullanılan "ve" bağlacı nedeniyle bir başvurunun kabul edilemez bulunması için başvurunun hem anayasal hem de kişisel önemden yoksun olması gerektiği belirtilmiştir[90]. Kişisel önem bakımından yapılan değerlendirmede ise kişisel zararın önemli olup olmadığının başvurucunun sübjektif algısına göre değil, somut olayın objektif koşullarına göre belirleneceği vurgulanmış, zararın parayla ölçülmesinin zararın önemi bakımından belirleyici olmadığı ifade edilmiştir[91]. Genel ilkelerin bu şekilde tespit edilmesinin ardından ilkeler somut olaya uygulanmış ve somut olayda başvurunun hem anayasal hem de kişisel önemden yoksun olması nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir.

Ebru Çıtlak ve Fazilet Demirbaş başvurusu[92], AYM'nin anayasal önem kapsamında değerlendirme yaparak kabul edilebilir olduğuna karar verdiği ilk başvuru olması sebebiyle önem arz etmektedir[93]. Karara konu

85 K.V., § 47.

86 K.V., § 52.

87 K.V., § 53.

88 K.V., § 64.

89 K.V., § 56.

90 K.V., § 58.

91 K.V., § 67-68.

92 *Ebru Çıtlak ve Fazilet Demirbaş*, B. No: 2017/37573, 2/12/2020.

93 Mahkemenin anayasal ve kişisel önem bakımından değerlendirme yaparak kabul edilebilir bulduğu diğer örnek başvurular için bkz. Necla Yaşar, B. No: 2020/35444, 14/9/2021; Ercan Demirbaş, B. No: 2018/20608, 15/9/2021; Hilmi Kocabey ve diğerleri, B. No: 2018/27686, 17/11/2021; D.D.T., B. No: 2019/5735, 24/11/2021

olan olayda başvurucular lehine Asliye Ceza Mahkemesi tarafından tazminata hükmedilmiş, bunun üzerine başvurucular tarafından icra takibi başlatılmış ancak Yargıtay Ceza Dairesinin düşme kararı verdiği gerekçesine dayanarak şikâyet yoluyla İcra Hukuk Mahkemesinde açılan dava neticesinde icra takibinin iptaline karar verilmiştir. Karar başvurucular tarafından temyiz edilmiş ancak değerin 5.980 TL'yi geçmemesi nedeniyle temyiz dilekçesinin reddine karar verilmiştir. Karar düzeltme isteminin de reddedilmesi üzerine başvurucular bireysel başvuruda bulunmuştur.

AYM, kararların icrası hakkının ihlal edildiğine ilişkin yapmış olduğu incelemede, icra takibine konu olan 3.600 TL'nin başvurucular açısından önemli bir zarar oluşturmadığını, ancak mahkeme tarafından verilen icra edilebilir bir kararın bir başka mahkeme tarafından yoruma dayanarak ortadan kaldırılması hususunun anayasal önemi olduğunu belirterek başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir[94]. İlgili karar kapsamında, başvuruculaların uğradığı zarar ekonomik anlamda önemli olmasa dahi, yargıya güveni zedeleme tehlikesinin bulunması hâlinde, başvurunun anayasanın uygulanması ve yorumlanması, temel hak ve hürriyetlerin kapsam ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşıdığı, dolayısıyla anayasal önemi haiz olduğu söylenebilir.

AYM'nin maddi anlamda önemli bir zarar oluşmasa dahi ilkesel anlamda önemli bir zararın meydana gelmesi hâlinde başvuruları kabul edilebilir bulduğu görülmektedir. Bu konuda mahkemenin örnek teşkil eden kararı *Fırat Kılınç* başvurusuna ilişkin karardır[95]. Karara konu olan olayda başvurucu, trafik ekipleri tarafından alkol kontrolü amacıyla durdurulmuş, nefes ölçümü sonucunda başvurucunun 2,79 promil alkollü olduğunun tespit edilmesi nedeniyle başvurucu hakkında idari ve cezai süreç başlatılmıştır. Bu kapsamda başvurucunun ehliyeti altı ay süreyle geri alınmış ve hakkında 876 TL idari para cezası tesis edilmiştir. Başvurucu, boğaz rahatsızlığı nedeniyle kullandığı ağız spreyi nedeniyle 2,79 promil alkollü çıktığını ileri sürmüştür. Nitekim daha sonra Adli Tıp Kurumunda yapılan alkol ölçümünde alkol miktarının 0 promil olduğu belirlenmiştir. İdari para cezası ve ehliyetin alıkonması işlemine karşı yapılan itirazların sonuçsuz kalması üzerine başvurucu,

94 Ebru Çıtlak ve Fazilet Demirbaş, § 37.

95 Fırat Kılınç, B. No: 2018/2796, 12/1/2021; Benzer bir karar için bkz. Mehmet Selim Demir, B. No: 2019/13365, 24/3/2021.

bireysel başvuruda bulunmuştur. Söz konusu olayda maddi zarar her ne kadar 876 TL olsa da AYM, ehliyetine altı ay süreyle el konulmasının başvurucuyu günlük hayatta önemli ölçüde dezavantajlı bir konuma getireceğini bu nedenle başvurucunun önemli bir zarara uğramadığının söylenemeyeceğini belirtmiştir[96]. Sonuç olarak mahkeme, başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur. İlgili karar çerçevesinde AYM'nin kişisel önem bakımından yalnızca maddi zarar miktarını esas almadığı, zararın başvurucu açısından ilkesel önemini de göz önünde bulundurduğu söylenebilir.

Anayasal ve kişisel önem kriteri bakımından değerlendirilmesi gereken bir diğer nokta da yapısal sorunlara ilişkindir. AYM, genellikle yapısal sorunlar olan trafik para cezaları, tutukluluk incelemesinde savcı mütalaasının karşı tarafa bildirilmemesi, lehe vekâlet ücretine hükmedilmemesi gibi konularda anayasal ve kişisel önemden yoksunluk nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermektedir[97].

Ali Rıza Ak başvurusunda[98], karara konu olan olayda kırmızı ışık ihlali yapıldığı gerekçesiyle başvurucunun aracına 189 TL tutarında idari para cezası kesilmiştir. Ankara Emniyet Müdürlüğü Trafik Kural İhlal Tespit Formunda yer alan fotoğrafta araç plakası 06 BD ...7 olarak görünmesine rağmen karar tutanağında araç plakası 06 BG ...7 olarak yazılmıştır. Başvurucu, cezanın sehven kendi aracına ait plakaya kesildiği iddiasıyla cezanın iptali için başvuruda bulunmuştur. Yapılan başvurunun reddedilmesi üzerine başvurucu, itirazının mahkeme tarafından ilgisiz gerekçeyle reddedilmesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunmuştur. AYM, başvuru konusuna ilişkin sıklıkla uygulanmış açık içtihatların olduğu, başvurunun genel bir soruna işaret etmediği gerekçesiyle başvurunun anayasal öneminin olmadığını belirtmiştir[99]. Aynı zamanda, 189 TL idari para cezasının başvurucu açısından önemli bir zarar oluşturmadığı sonucuna ulaşmıştır[100]. Sonuç olarak başvurunun anayasal ve kişisel önemden yoksun olması nedeniyle kabul edilemez olduğuna oyçokluğuyla karar verilmiştir. AYM üyelerinden Sn. Osman Alifeyyaz

96 Fırat Kılınç, § 39.
97 Doğan, Z.P. (2021). s. 55.
98 Ali Rıza Ak, B. No: 2015/15965, 27/6/2018.
99 Ali Rıza Ak, § 23.
100 Ali Rıza Ak, § 24.

Paksüt ve Sn. Muammer Topal bu görüşe katılmamışlardır. Karşı oy gerekçesinde, cezanın iptali için yapılan başvuruda mahkeme tarafından verilen kararın ya tamamen keyfî olduğu ya da başvuru dosyası incelenmeksizin verildiğinin anlaşıldığı belirtilmiştir[101]. Aynı zamanda, bireysel başvurunun ayrı bir emek ve masraf gerektirdiği, başvurucunun mağduriyetinin yalnızca idari para cezasından ibaret olmadığı, yargıya güven duygusunun zedelenmesi yönünün de olduğu vurgulanmıştır[102]. Trafik cezalarına ilişkin yapılan çok sayıdaki başvurunun[103] yapısal bir soruna işaret ettiği, yargıya güveni zedelediği, itiraz yolunun pratikte etkisiz hâle getirilmesinin anayasal önemi olduğu belirtilmiştir[104]. İlgili karar kapsamında, yapısal sorunlara ilişkin mahkeme üyeleri arasında da görüş farklılıklarının olduğunu söylemek mümkündür. Karşı oy gerekçesinde yargıya güvenin zedelenmesi bağlamında trafik para cezalarına ilişkin yapısal sorunların tespit edilmesinin bu tür sorunların çözümü açısından önemli olduğu söylenebilir.

Lehe vekâlet ücretine hükmedilmemesi konusunda ise AYM'nin sıklıkla atıf yaptığı ve anayasal ve kişisel önemden yoksunluk nedeniyle kabul edilemez bulduğu başvuru, *Daygınat Magomedzhamılova ve diğerleri* başvurusudur[105]. Karara konu olan olayda başvuruculların bir kısmı idari gözetim kararına ilişkin itirazları kabul edilmesine rağmen lehlerine vekâlet ücretine hükmedilmemesi ve bu nedenle mülkiyet ve adil yargılanma haklarının ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunmuştur. AYM, daha önce benzer nitelikteki şikâyetlerin karara bağlanması nedeniyle anayasal önemin olmadığı[106], başvuruculların ciddi bir zarara uğradığı konusunda açıklamalarının olmaması nedeniyle kişisel önemin olmadığı[107] gerekçesiyle anayasal ve kişisel önemden yoksunluk nedeniyle başvuruyu kabul edilemez bulmuştur. AYM'nin söz konusu kararından sonra da lehe vekâlet ücretine hükmedilmemesi nedeniyle çok sayıda başvuru yapılmış ve anayasal ve kişisel önemden yoksunluk nedeniyle kabul edilemez bulunmuştur[108]. Lehe vekâlet

101 Ali Rıza Ak, Karşıoy Gerekçesi § 1-2.

102 Ali Rıza Ak, Karşıoy Gerekçesi § 3.

103 Benzer nitelikteki örnek başvurular için bkz. F.N.G., B. No: 2014/11928, 21/6/2017; Erenkum İnş. Taah. Nak. Gıda Tur. San. ve Tic. Ltd. Şti., B. No: 2017/6462, 27/2/2020.

104 Ali Rıza Ak, Karşıoy Gerekçesi § 9-10.

105 Daygınat Magomedzhamılova ve diğerleri, B. No: 2015/516, 20/3/2019.

106 Daygınat Magomedzhamılova ve diğerleri, § 40.

107 Daygınat Magomedzhamılova ve diğerleri, § 41.

108 Bahsedilen örnek başvurular için bkz. A.O.C. ve diğerleri, B. No: 2015/9777, 26/9/2019, R.A.

ücretine hükmedilmemesi gerekçesiyle yapılan başvuruların sayısı da göz önünde bulundurulduğunda, bu konuda yapısal bir sorun olduğu söylenebilir.

Yapısal sorunun varlığına işaret eden bir diğer konu, tutukluluk incelemelerinde savcılık mütalaasının karşı tarafa bildirilmemesine ilişkindir. *Devran Duran* başvurusunda[109] başvurucu, tutukluluğun devamı kararlarına yönelik itirazları inceleyen mahkemenin Cumhuriyet Savcısı'nın mütalaasını almasına rağmen bu mütalaa kendilerine bildirilmeden itirazın reddedildiğini ileri sürmüştür. AYM, daha önce bu konuda çok sayıda başvurunun incelendiğini, konuyla ilgili açık içtihadın bulunduğunu, başvurunun genel bir soruna işaret etmediğini belirterek başvurunun anayasanın uygulanması ve yorumlanması, temel hak ve özgürlüklerin kapsam ve sınırlarının belirlenmesi açısından öneminin ortaya konulamadığı sonucuna ulaşmıştır[110]. Kişisel önem bakımından yapılan değerlendirmede ise başvurucunun savcı mütalaasının kendisine bildirilmemesi nedeniyle ciddi anlamda zarar gördüğü konusunda açıklama yapmamasına istinaden önemli bir zararın oluşmadığı sonucuna varılmıştır[111]. AYM'nin *Devran Duran* başvurusuna ilişkin kararından sonra da savcılık mütalaasının bildirilmemesi nedeniyle çok sayıda başvuru yapılmış ve kabul edilemez bulunmuştur[112]. Süregelen başvurular da dikkate alındığında, trafik idari para cezaları, lehe vekâlet

(2), B. No: 2015/15891, 9/10/2019, M.Q., B. No: 2015/11553, 24/10/2019, Krıstına Lutstsato ve diğerleri, B. No: 2016/4754, 20/4/2020, Mohamed Sabry Aly Azzazy ve diğerleri, B. No: 2016/40091, 20/4/2020, Bılal Abdulsattar El Ravıye ve diğerleri, B. No: 2018/27603, 15/5/2020, Maftuna Solıeva ve diğerleri, B. No: 2016/1562, 15/5/2020, Mehmet Kocaağa, B. No: 2017/21161, 30/6/2020, Rasul Tamaev ve diğerleri, B. No: 2016/30880, 21/7/2020, Haitham Salah Abdelkhalek Mahmoud ve diğerleri, B. No: 2017/29511, 9/9/2020, Hekmatullah Kamalov ve diğerleri, B. No: 2017/5038, 15/9/2020, Otabek Karımov ve diğerleri, B. No: 2016/36559, 4/11/2020, Maıtısong Maıtouhutı ve diğerleri, B. No: 2017/22784, 31/12/2020, Güler Ertugay ve diğerleri, B. No: 2017/34088, 19/11/2020, Abdulaziz Cedan ve diğerleri, B. No: 2016/32270, 7/4/2021.

109 Devran Duran [GK], B. No: 2014/10405, 25/5/2017.

110 Devran Duran [GK], § 117.

111 Devran Duran [GK], § 120.

112 Bahsedilen örnek başvurular için bkz. Cihan Karabay, B. No: 2014/2906, 8/11/2017, Kadri Karakaş, B. No: 2014/823, 8/3/2018, Özgür Arıbaş, B. No: 2015/2394, 31/10/2018, Turgut Tan, B. No: 2015/6974, 14/11/2018, Bilal Sönmezsoy, B. No: 2015/2755, 28/11/2018, Yunus Çiçek, B. No: 2016/11172, 26/12/2018, Ufuk Yeşil, B. No: 2016/21926, 17/4/2019, F.A., B. No: 2017/38209, 11/9/2019, Mutlu Bulut, B. No: 2017/20749, 26/9/2019, A.E.S., B. No: 2017/13568, 12/2/2020, Kenan Koçer, B. No: 2018/1926, 27/2/2020, İsmail Solmaz, B. No: 2017/15251, 12/2/2020, Mehmet Ali Pekgüzel, B. No: 2017/16053, 4/5/2020, İlhami İzmirli, B. No: 2017/21175, 23/6/2020, Hasan Mutlu Altun, B. No: 2016/30823, 10/6/2020, Tarık Korkmaz, B. No: 2019/13057, 9/7/2020, Ali Efendi Peksak (3), B. No: 2017/19054, 29/9/2020, Şükrü İlci, B. No: 2018/3449, 18/11/2020, Serkan Durmuşoğlu, B. No: 2018/25852, 13/4/2021.

ücretine hükmedilmemesi ve tutukluluk incelemelerinde alınan savcı mütalaasının sanık veya müdafiine bildirilmemesi konularında önemli yapısal sorunların yaşandığı söylenebilir.

AYM'nin yapısal bir sorunla karşılaşması hâlinde pilot karar vermesi[113] ve durumu yasama organına bildirmesi[114], yapısal sorunun çözümü bakımından etkili yöntemlerdir. Nitekim Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü m. 75 hükmü uyarınca başvurunun yapısal bir sorundan kaynaklanması ve sorunun başka başvurulara da yol açtığının tespit edilmesi ya da sorunun yeni başvurulara yol açacağının öngörülmesi hâlinde pilot karar usulü uygulanabilir. Benzer biçimde yapısal sorunun çözümü için karar yasama organına gönderilerek "doğrudan çağrı" kararları verilebileceği gibi kararın bütününden yapısal sorunun varlığının ve yasama organının düzenleme yapması gerekliliğinin anlaşıldığı "dolaylı çağrı" kararları da verilebilir[115]. Nitekim 6216 sayılı kanun m. 50 uyarınca başvuru sonucu verilen kararın muhatabının TBMM olması mümkündür[116]. Dolayısıyla kararın TBMM'ye bildirilmesinin önünde bir engel bulunmamaktadır. Bahsi geçen önlemler alınmasına rağmen yapısal sorunun giderilememesi, AYM içtihadının kamu makamları ve derece mahkemeleri tarafından yeterince anlaşılmadığını ve uygulanmadığını göstermektedir. Bu durum ise yapılan başvuruların anayasanın uygulanması ve yorumlanması, temel hak ve özgürlüklerin kapsam ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşıdığını göstermektedir. Bu nedenle kanımızca AYM içtihatlarının kamu makamları ve derece mahkemeleri tarafından göz ardı edildiği yapısal sorunlara ilişkin başvurular, anayasal öneme sahip kabul edilmelidir.

---

113 AYM'nin verdiği pilot kararlar için bkz. Y.T. [GK], B. No: 2016/22418, 30/5/2019, Hamit Yakut [GK], B. No: 2014/6548, 10/6/2021, Keskin Kalem Yayıncılık ve Ticaret A.Ş. ve diğerleri [GK], B. No: 2018/14884, 27/10/2021, Nevriye Kuruç [GK], B. No: 2021/58970, 5/7/2022, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş. ve diğerleri [GK], B. No: 2016/5903, 10/3/2022.

114 AYM'nin TBMM'ye çağrı konusunda verdiği kararlar için bkz. Y.T. [GK], B. No: 2016/22418, 30/5/2019, Süleyman Başmeydan [GK], B. No: 2015/6164, 20/6/2019, Bedrettin Morina [GK], B. No: 2017/40089, 5/3/2020, Sabri Uhrağ [GK], B. No: 2017/34596, 29/12/2020, Süleyman Kurtel [GK], B. No: 2016/1808, 22/1/2021, Hamit Yakut [GK], B. No: 2014/6548, 10/6/2021, Keskin Kalem Yayıncılık ve Ticaret A.Ş. ve diğerleri [GK], B. No: 2018/14884, 27/10/2021, Nevriye Kuruç [GK], B. No: 2021/58970, 5/7/2022, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş. ve diğerleri [GK], B. No: 2016/5903, 10/3/2022,

115 Göztepe, E. (2021). "Bireysel Başvuru Kararlarının İcrası: Anayasa Mahkemesi'nin Doğrudan ve Dolaylı "Çağrı Kararları" Üzerine Bir İnceleme" *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 38., S. 1., s. 56-57.

116 Kılıç, A. (2021) "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kararlarının Türkiye Büyük Millet Meclisine Bildirilmesi" *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 38, S. 1, s. 99.

V. ANAYASAL VE KİŞİSEL ÖNEM KRİTERİ ÇERÇEVESİNDE İŞ YÜKÜ SORUNUNA YÖNELİK ALTERNATİF ÇÖZÜMLER

AYM'ye bireysel başvuru usulünde iş yükünü artıran en önemli etkenin bireysel başvuru kurumunun tam olarak kavranamaması olduğu söylenebilir. Yapılan pek çok başvurunun kabul edilebilirlik aşamasını geçememesi, AYM'nin bir "süper temyiz makamı" olarak görüldüğünü, ikincillik ilkesinin anlaşılamadığını göstermektedir. Mahkemeye yönelik söz konusu yaklaşım, başvuru sayılarının yıldan yıla artmasına yol açmıştır. Her şeyden önce AYM'nin yalnızca temel hak ve özgürlükler kapsamında inceleme yaptığının ve bireysel başvuru yolunun ikincil nitelikte hukuki bir yol olduğunun anlaşılması gerekmektedir. İkincillik ilkesinin anlaşılması ve iş yükü sorununun çözümü için yasal reformlar yapılmasının etkili olacağını söylemek mümkündür. Ancak önemle vurgulamak gerekir ki yapılacak yasal reformlar, ikincillik ilkesinin anlaşılması ve iş yükü sorununun çözülmesinde yalnızca destekleyici olacaktır. Bu hususta asli görev başta çağrı kararları bağlamında yasama ve genel olarak yargı organı olmak üzere kamu gücünü kullanan tüm makamlara aittir.

Anayasal ve kişisel önem kriteri çerçevesinde iş yükü sorunu ele alındığında alternatif çözümlerin olduğunu söylemek mümkündür. Bu alternatiflerden ilki AYM Başkanı Sn. Zühtü Arslan'ın da ifade ettiği üzere anayasal önem kriterini müstakil bir kabul edilebilirlik kriteri hâline getirmektir. Kanun hükmünde böyle bir değişikliğin yapılması hâlinde AYM'ye geniş bir takdir marjı sağlanacağı söylenebilir. Nitekim anayasal önem kriterinin objektif ölçütlere bağlanarak sınırlarının tespit edilmesi oldukça zordur. Bu nedenle hangi başvuruların anayasal önemden yoksun sayılacağı büyük ölçüde mahkemenin takdir yetkisine bağlı olacaktır. Ayrıca anayasal önem kriterinin müstakil bir kabul edilebilirlik kriteri hâline getirilmesi, başvurucunun ilkesel yahut maddi anlamda önemli bir zararı olması hâlinde dahi, başvurunun kabul edilemez bulunmasının önünü açacaktır. Kanaatimizce böyle bir sonuç, hukuk devleti ve insan haklarına saygı ilkesiyle bağdaşmayacaktır.

Sorunun çözümüne yönelik bir diğer alternatif çözüm, 6216 sayılı Kanun m. 48 hükmünde yer alan "*önem taşımayan ve başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı*" ifadesinde "ve" bağlacı yerine "veya" bağlacının kullanılmasıdır. Böyle bir değişikliğin yapılması hâlinde anayasal önem ve kişisel önem kriterlerinden birinin yokluğu hâlinde kabul edilemezlik kararı verilebilecektir. Ancak bu durum, mahkemenin kişisel önem

taşımasa dahi anayasal önemi olan başvuruların kabul edilemezliğine hükmetmesinin önünü açacak ve böyle bir sonuç, genel etki doğuracak içtihatların oluşmasının önüne geçebilecektir. Ayrıca böyle bir değişiklik hâlinde anayasal önem taşımayan başvuru doğrudan kabul edilemez bulunabilecek ve ilk alternatife benzer olarak kişisel önem kriteri fonksiyonsuz hâle gelecektir.

İş yükü sorunun çözümüne yönelik kişisel önem kriteri kapsamında yapılabilecek bir diğer reform, 6216 sayılı Kanun'a maddi zarar miktarının başvurucu açısından önemli olduğunun başvurucu tarafından ispat edileceği[117] ve maddi zararın önemli olup olmadığına başvurucunun mali durumuna göre AYM tarafından karar verileceğine ilişkin hükmün eklenmesi olacaktır. Mali durum incelenirken ise örneğin aylık gelir yahut tüzel kişiler veya tacirler için vergi beyannamesi gibi ölçütlerin esas alınması mümkün hâle gelecektir. AYM kararları incelendiğinde mahkemenin genellikle 5.000 TL'nin üzerinde maddi zarar bulunması hâlinde başvuruyu inceleyerek karar verdiği görülmektedir. Ancak maddi zarar miktarının başvurucu açısından önemli olup olmadığı, yalnızca başvurucunun mali durumuna göre tespit edilebilecek bir husustur. Bu nedenle mali durum değerlendirmesi yapılmaksızın maddi zarar kapsamında kişisel önem incelemesi yapılması mümkün değildir. Bu şekilde bir uygulama, başvurucu açısından önemsiz olan maddi zarara ilişkin başvuruların da incelenmesine neden olmakta ve iş yükünü artırmaktadır. Nitekim AYM'nin yakın tarihli bir kararının karşı oy gerekçesinde "*Somut olayda başvurucu, sermaye şirketidir. Başvurucunun aleyhine toplam 800 TL vekalet ücreti ile 151,00 TL yargılama giderine hükmedilmesinin kendisine ciddi anlamda zarar verdiği ve kendisi için ne denli önemli olduğu hususunda herhangi bir açıklamasının da olmadığı gözetildiğinde önemli bir zararı olduğu kanaatine ulaşılamamıştır.*"[118] denilerek başvurucunun sermaye şirketi olduğunun vurgulanması, başvurucunun mali durumuna göre inceleme yapılması gerektiğini belirtmektedir.

Meseleye tamamen iş yükü ekseninde bakıldığında, elbette ki ilk iki çözüm daha net sonuçlar verecektir. Ancak kanaatimizce anayasal önem ve kişisel önem arasındaki dengeyi en iyi şekilde sağlayacak çözüm, 6216

[117] Adli yardım talebine ilişkin incelemelere benzer bir şekilde başvurucunun mali durumunu belgelemesi ve mali durumun AYM tarafından tespit edilmesi mümkün olacaktır. bkz. *Mehmet Şerif Ay*, B. No: 2012/1181, 17/9/2013, § 27.

[118] *Umde İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti.* [GK], B. No: 2017/35282, 10/2/2022, Karşıoy Gerekçesi.

sayılı Kanun'a maddi zarar miktarının önemli olduğunun başvurucu tarafından ispat edileceği ve maddi zararın önemli olup olmadığına başvurucunun mali durumuna göre AYM tarafından karar verileceğine ilişkin hükmün eklenmesi olacaktır. Nitekim ileri sürülen görüşün, ilk iki alternatiften farklı olarak kişisel önem kriterine işlevsellik kazandıracağı söylenebilir.

SONUÇ

Bireysel başvuru usulünün hukuk sistemimize girmesi, temel hak ve özgürlüklerin güvencesinde ve hukuk devleti ilkesinin tesisinde önemli katkılar sağlamıştır ve sağlamaya da devam etmektedir. Nitekim bireysel başvuru, anayasa yargısı kapsamındaki diğer hukuki yollardan farklı olarak doğrudan temel hak ve özgürlüklerin korunmasını amaçlamaktadır. Bu yönüyle kamu gücünü kullanan makamların ve bireylerin anayasa hukukuna katılımını sağlamakta, temel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından eğitici bir işlev görmektedir. Ancak özellikle son dönemde AYM'nin iş yükü ciddi bir artış göstererek mahkemenin çalışma kapasitesini aşan bir noktaya gelmiştir. İş yükünde yaşanan bu artış, bireysel başvuru yolunun geleceği bakımından endişelere yol açmış ve çözüme yönelik tartışmalara neden olmuştur.

İş yükünde yaşanan artışın birden fazla nedene bağlı olduğunu söylemek mümkündür. AYM'nin yalnızca temel hak ve özgürlükler kapsamında inceleme yaptığının ve bireysel başvuru yolunun ikincil nitelikte hukuki bir yol olduğunun anlaşılamaması, bu nedenlerden biridir. Ancak iş yükünde yaşanan artışı tamamen bu nedene bağlı olarak izah etmek mümkün değildir. Nitekim başvuru sayısında yaşanan artış, temel hak ve özgürlüklerin korunmasında asli görevi üstlenen kamu gücünü kullanan makamların etkin bir hukuki koruma sağlayamadığına da işaret etmektedir. Dolayısıyla iş yükü sorununun çözümü amacıyla bireysel başvuru usulünün işleyişine ilişkin yapılacak reformların yalnızca zincirin bir halkasını oluşturacağını söylemek mümkündür.

Karşılaştırmalı hukukta iş yükü sorununun çözümü amacıyla sıklıkla kabul edilebilirlik kriterlerine ilişkin düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Kabul edilebilirlik kriterleri, başvuru sayısının azalmasına doğrudan etki etmese de başvuruların filtrelenmesini ve mahkemelerin ilgili birimleri tarafından kademeli olarak incelenmesini sağlayarak kanaatimizce iş yükü sorununa çözüm oluşturmaktadır.

İş yükü sorunu, kabul edilebilirlik kriterlerinden olan anayasal ve kişisel önem kriteri çerçevesinde ele alındığında ise birden fazla çözümün olduğunu söylemek mümkündür. İlk alternatif, anayasal önem kriterinin müstakil bir kabul edilebilirlik kriteri hâline getirilmesidir. Meseleye yalnızca iş yükü bağlamında bakıldığında sorunu çözecek en net uygulamanın bu olacağı söylenebilir. İspanya uygulamasında başvuruların büyük çoğunluğunun müstakil bir kriter olan "özel anayasal önem" kriterine bağlı olarak kabul edilemez bulunması bu düşünceyi doğrulamaktadır. Nitekim böyle bir uygulama, mahkemenin takdir yetkisini ciddi ölçüde genişletmekte, hangi başvuruların anayasal açıdan önemli olduğunu tamamen mahkemenin yorumuna bırakmaktadır. Ancak anayasal önem kriterinin müstakil bir kabul edilebilirlik kriteri olarak belirlenmesinin kişinin uğramış olduğu ilkesel yahut maddi zararın göz ardı edilmesine neden olacağını, bu yönüyle hukuk devleti ve insan haklarına saygı ilkesiyle bağdaşmayacağını düşünmekteyiz.

Bir diğer alternatif 6216 sayılı Kanun m. 48 hükmünde yer alan "*önem taşımayan ve başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı*" ifadesinde "ve" bağlacı yerine "veya" bağlacı kullanılarak anayasal önem ve kişisel önem kriterlerinden birinin yokluğu hâlinde başvurunun kabul edilemez bulunmasına imkân sağlamaktır. Ancak bu çözüm yöntemi de bahsettiğimiz ilk alternatiften farklı bir sonuca yol açmayacaktır. Nitekim anayasal önemin mevcut olmaması hâlinde kişinin uğradığı ilkesel yahut maddi zarar hesaba katılmaksızın kabul edilemezlik kararı verilebilecektir. Ayrıca böyle bir uygulama, kişisel önem taşımasa dahi anayasal önemi olan başvuruların kabul edilemezliğine hükmedilmesinin önünü açacak ve genel etki doğuracak içtihatların oluşmasının önüne geçebilecektir.

Sorunun çözümüne yönelik alınabilecek bir diğer önlem 6216 sayılı Kanun'a maddi zarar miktarının başvurucu açısından önemli olduğunun başvurucu tarafından ispat edileceği ve maddi zararın önemli olup olmadığına başvurucunun mali durumuna göre AYM tarafından karar verileceğine ilişkin bir hüküm eklenmesi olacaktır. Nitekim maddi zararın başvurucunun mali durumuna göre belirlenmemesi, başvurucu açısından önemli olmayan maddi zarara ilişkin başvuruların mahkemece incelenmesine neden olmakta ve iş yükünü artırmaktadır. Kanun hükmüne bu doğrultuda yapılacak eklemenin kişisel önem kriterine de işlevsellik kazandıracağı söylenebilir. Zira başvurucunun mali durumu

hesaba katılmaksızın meydana gelen maddi zararın başvurucu açısından önemli olup olmadığını tespit etmek mümkün görünmemektedir. Bu çerçevede örneğin aylık gelir, vergi beyannamesi gibi ölçütlerle maddi zararın başvurucu açısından önemi tespit edilebilecektir. Aynı zamanda maddi zarar miktarı bakımından başvurucunun mali durumunun esas alınmasının hem başvurucular açısından hakkaniyeti sağlayacağı hem de iş yükünü hafifleteceğini söylemek mümkündür. Bu yöntemle, diğer alternatiflerden farklı olarak kişisel önem kriterinin tamamen göz ardı edilmeyeceğini, yalnızca söz konusu kritere işlevsellik kazandırılacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

AYM Başkanı Sn. Zühtü Arslan, 25.04.2022 tarihinde Anayasa Mahkemesinin 60. Kuruluş Yıldönümünde yaptığı açış konuşmasında, AYM'nin altmış yıllık tarihinin en yoğun iş yüküyle karşı karşıya olduğunu vurgulayarak yasama organını kanuni düzenleme yapmaya davet etmiştir[119]. Yukarıda açıkladığımız gerekçelerle, kanaatimizce anayasal ve kişisel önem kriteri çerçevesinde yapılması gereken, 6216 sayılı Kanun'a maddi zarar miktarının başvurucu açısından önemli olduğunun başvurucu tarafından ispat edileceği ve maddi zararın önemli olup olmadığına başvurucunun mali durumuna göre AYM tarafından karar verileceğine ilişkin bir hüküm eklenmesidir.

[119] Konuşmanın tam metni için bkz. https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-60-kurulus-yildonumunde-yaptigi-acis-konusmasi/ (Erişim Tarihi: 11/05/2022)

KAYNAKÇA

AÇIKGÜL, Hacı Ali (2021). "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek Protokoller ile Getirilen Yenilikler", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, S. 48., ss. 109-150.

ALTINKÖK, Serhat (2013). "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 35 § 3 (b) maddesinde yer alan yeni kabul edilebilirlik ölçütü: 'önemli zarar'", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 62., S. 2., ss. 349-406.

ANTELO, Luis Fernandez (2013) "Bireysel Başvuruların Kabul Edilebilirlik Kriterleri: (Anayasal Önem Kriteri Ağırlıklı Bir İnceleme)" *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 29., S. 1., ss. 127-137.

ATAR, Yavuz (2021). *Türk Anayasa Hukuku*, Güncellenmiş 14. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Arslan'ın "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda İş Yükü ve Çözüm Önerileri" Konferansında Yaptığı Konuşma, 01.03.2022.

Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Arslan'ın "Adli Yargıda Bireysel Başvuru Kararları ve İhlalin Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması" Konulu Bölge Toplantısında Yaptığı Açış Konuşması, 28.03.2022.

Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Arslan'ın Anayasa Mahkemesinin 60. Kuruluş Yıldönümünde Yaptığı Açış Konuşması, 25.04.2022.

Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Arslan'ın "Adli Yargıda Bireysel Başvuru Kararları ve İhlalin Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması" Konulu Bölge Toplantısında Yaptığı Açış Konuşması, 13.06.2022.

BAAMONDE, Maria Emilia Casas (2009). "Amparo Başvurusu", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 25., S. 1., ss. 101-110.

BAYKAN, Metin (2020). *Anayasa Mahkemesi'ne Yapılan Bireysel Başvuruların Ön İncelemesi ve Kabul Edilebilirliği*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

BİLİR, Faruk (2006). "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve 14 Nolu Protokol", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 55., S. 1., ss. 135-156.

CENGİZ, Serkan (2005). "14 No.lu Protokol ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Getirilecek Olan Değişiklikler", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 56., ss. 341-358.

Council of Europe, Explanatory Report to Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention, Council of Europe Treaty Series, No. 194, 13.05.2004.

DOĞAN, Zelal Pelin (2021). *Bireysel Başvuru Usulünde Önemli Zarar Ölçütü*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

DOĞAN, Zelal Pelin (2022). "İspanya Anayasa Mahkemesine Amparo Başvurusunda Özel Anayasal Önem Kriteri", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 39., S. 1., ss. 93-146.

DURSUN, Halil İbrahim (2018). *Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Esasa İlişkin Kabul Edilemezlik Sebepleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

DÜLGER, Murat Volkan (2021). "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Düzenlenen Yargısal Koruma Mekanizması ve 14 No.lu Ek Protokolle Öngörülen Değişiklikler (The Judicial Protection Mechanism Regulated by the European Convention on Human Rights and the Amendments Prescribed by the Additional Protocol No. 14)" Available at SSRN 3790562, ss. 1-91.

EFE, Metin (2016). *Anayasa Mahkemesi Uygulamaları Kapsamında: Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Şartları*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EREN, Adurrahman (2021). *Anayasa Hukuku Dersleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ESEN ARNWİNE, Selin (2003). "İspanya'da Bireysel Başvuru Yolu", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 52., S. 4., ss. 249-271.

GEMALMAZ, H. Burak (2011) "AİHM Yargısında Yeni Dönem: Protokol No. 14 ile Getirilen Yeni Kabuledilebilirlik Ölçütünün Uygulanmasına Eleştirel Bakış" Public and Private International Law Bulletin, Vol. 31., No. 1., ss. 209-242.

GİRLEŞTEANU, George (2011). "The Amparo Proceedıngs - Instrument For The Protectıon Of Fundamental Rıghts And Freedoms - (I)", *Romanian Journal Of Comparative Law*, No. 1, ss. 54-79.

GÖREN, Zafer (1994). "Anayasa Mahkemesine Kişisel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 11., ss. 97-134.

GÖZLER, Kemal (2021). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Güncellenmiş 26. Baskı, Bursa, Ekin Yayınevi.

GÖZTEPE, Ece (1998). *Anayasa Şikâyeti*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

GÖZTEPE, Ece (2021). "Bireysel Başvuru Kararlarının İcrası: Anayasa Mahkemesi'nin Doğrudan ve Dolaylı "Çağrı Kararları" Üzerine Bir İnceleme", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 38., S. 1., ss. 43-83.

GÖZTEPE, Ece (2011). "Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 95., ss. 13-40.

GÜVEYİ, Nazmiye (2015). *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Aşaması*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

HAMDEMİR, Berkan (2018). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

HARRİS, D.J./ O'BOYLE, M./ BATES, E.P./ BUCKLEY, C.M. (2009). *Law Of The European Convention On Human Rights*, Second Edition, New York: Oxford University Press.

HASSEMER, Winfried (2004). "Anayasa Şikâyeti ve Buna İlişkin Sorunlar (Almanya'da Temel Hak Şikâyeti Hakkında Rapor)", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 21., ss. 164-178.

İNCEOĞLU, Sibel (2017). *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

KARAARSLAN, Abdulkadir (2020). *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Usulü ve Uygulama Sorunları*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

KARAMAN, Ebru (2013). *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

KILINÇ, Bahadır (2008) "Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği, Anayasa Yargısı Dergisi, C. 24., S. 1., ss. 17-57.

KILIÇ, Abbas (2021). "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kararlarının Türkiye Büyük Millet Meclisine Bildirilmesi", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 38., S. 1., ss. 85-126.

KOÇ, M. İlhan/ KAPLAN, Recep (Editör) (2017). *Bireysel Başvuru Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi*, Anayasa Mahkemesi Yayınları.

KOMMERS, Donald P./ MİLLER, Russell A (2012). *The Constitutional Jurisprudence of The Federal Republic of Germany*, Third Edition, Durham and London: Duke University Press.

MELLİNGHOF, Rudolf (2009). "Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Anayasa Şikâyeti", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 25., S. 1., ss. 31-44.

MEYER-LADEWİG, Jens. "The Principle of De Minimis Non Curat Praetor in the Protection System of the European Convention on Human Rights.", *Constitutional Law Review*, Vol. 5., ss. 127-142.

NARVÁEZ MEDÉCİGO, Alfredo (2016). *Rule of Law and Fundamental Rights Critical Comparative Analysis of Constitutional Review in The United States, Germany and Mexico,* Springer International Publishing.

PAULUS, Andreas L. (2013). "Federal Alman Anayasa Mahkemesi Yasası 93A Maddesinde Düzenlenen Kabul Usulü ve "Temel Anayasal Önem" Kavramı", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 29., S. 1., ss. 139-149.

Practical Guide on Admissibility Criteria.

REGENHARDT, Bartholomäus/ Çeviren: Özkaya Ferendeci, Hamide Özden (2017). "Federal Almanya'da Bireysel Başvurunun Anlamı ve İşlevi İkinci Bölüm", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 23., S. 3., ss. 533-546.

SALA SANCHEZ, Pascual (2012). "Temel Hakların Yargısal Korunmasında İspanyol Sistemi: İspanya Anayasa Mahkemesi'nin Kararları", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 29., ss. 227-245.

SEZER, Abdullah (2015). "İHAS'a Ek 15 ve 16 No.lu Protokollere İlişkin Genel Gözlemler", *Anayasa Hukuku Dergisi*, C. 4., S. 8., ss. 107-129.

SPANO, Robert (2018). "The Future Of The European Court Of Human Rights-Subsidiarity, Process-Based Review and the Rule of Law", *Human Rights Law Review*, Vol. 18., No. 3., ss. 473-494.

ŞİRİN, Tolga (2018). *Bireysel Başvuru Usul Hukuku*, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usul Hukuku El Kitapları Serisi-7.

VAN BOOM, Willem H. (2009). "De Minimis Non Curat Praetor: Redress For Dispersed Triffle Rosses", *Journal Of Comparative Law,* Vol. 4., No. 2., ss. 171-185.

VEECH, Max L./ Moon, Charles R. (1947). "De Minimis Non Curat Lex", *Michigan Law Review,* Vol. 45., No. 5., ss. 537-570.

VOGİATSİZ, Nikos (2016). "The Admissibility Criterion under Article 35(3) (b) ECHR: A Significant Disadvantage to Human Rights Protection", *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 65, Issue. 1, ss. 185-211.

YILMAZOĞLU, Yunus Emre (2019). *Bireysel Başvuru Rehberi*, Ankara: Adalet Yayınevi.

İnternet Kaynakları

https://hudoc.echr.coe.int/g#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}

https://www.anayasa.gov.tr/media/8309/bb_2022_3_tr.pdf

https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/adli-yargida-bireysel-basvuru-kararlari-ve-ihlalin-sonuclarinin-ortadan-kaldirilmasi/

https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesine-bireysel-basvuruda-is-yuku-meselesi/

https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-60-kurulus-yildonumunde-yaptigi-acis-konusmasi/

https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-ihlal-kararlarinin-etkileri/

https://www.echr.coe.int/documents/admissibility_guide_eng.pdf

https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/normativa/Normativa/LOTC-TextoConsolidado.pdf

https://www.bundesverfassungsgericht.de/DE/Verfahren/Jahresstatistiken/2020/gb2020/A-IV-2.pdf?__blob=publicationFile&v=2

https://www.tribunalconstitucional.es/en/jurisprudencia/InformacionRelevante/2022_Estadistica_202208.pdf

Kararlar

Anayasa Mahkemesi

A.E.S., B. No: 2017/13568, 12/2/2020.

A.O.C. ve diğerleri, B. No: 2015/9777, 26/9/2019.

Abdulaziz Cedan ve diğerleri, B. No: 2016/32270, 7/4/2021.

Ali Efendi Peksak (3), B. No: 2017/19054, 29/9/2020.

Ali Rıza Ak, B. No: 2015/15965, 27/6/2018.

Bedrettin Morina [GK], B. No: 2017/40089, 5/3/2020.

Bılal Abdulsattar El Ravıye ve diğerleri, B. No: 2018/27603, 15/5/2020.

Bilal Sönmezsoy, B. No: 2015/2755, 28/11/2018.

Cihan Karabay, B. No: 2014/2906, 8/11/2017.

D.D.T., B. No: 2019/5735, 24/11/2021.

Daygınat Magomedzhamılova ve diğerleri, B. No: 2015/516, 20/3/2019.

Devran Duran [GK], B. No: 2014/10405, 25/5/2017.

Ebru Çıtlak ve Fazilet Demirbaş, B. No: 2017/37573, 2/12/2020.

Ercan Demirbaş, B. No: 2018/20608, 15/9/2021.

Erenkum İnş. Taah. Nak. Gıda Tur. San. ve Tic. Ltd. Şti., B. No: 2017/6462, 27/2/2020.

F.A., B. No: 2017/38209, 11/9/2019.

F.N.G., B. No: 2014/11928, 21/6/2017.

Fırat Kılınç, B. No: 2018/2796, 12/1/2021.

Güler Ertugay ve diğerleri, B. No: 2017/34088, 19/11/2020.

Haitham Salah Abdelkhalek Mahmoud ve diğerleri, B. No: 2017/29511, 9/9/2020.

Hamit Yakut [GK], B. No: 2014/6548, 10/6/2021.

Hasan Mutlu Altun, B. No: 2016/30823, 10/6/2020.

Hekmatullah Kamalov ve diğerleri, B. No: 2017/5038, 15/9/2020.

Hilmi Kocabey ve diğerleri, B. No: 2018/27686, 17/11/2021.

İlhami İzmirli, B. No: 2017/21175, 23/6/2020.

İsmail Solmaz, B. No: 2017/15251, 12/2/2020.

K.V. [GK], B. No: 2014/2293, 1/12/2016.

Kadri Karakaş, B. No: 2014/823, 8/3/2018.

Kenan Koçer, B. No: 2018/1926, 27/2/2020.

Keskin Kalem Yayıncılık ve Ticaret A.Ş. ve diğerleri [GK], B. No: 2018/14884, 27/10/2021.

Krıstına Lutstsato ve diğerleri, B. No: 2016/4754, 20/4/2020.

M.Q., B. No: 2015/11553, 24/10/2019.

Maftuna Solıeva ve diğerleri, B. No: 2016/1562, 15/5/2020.

Maıtısong Maıtouhutı ve diğerleri, B. No: 2017/22784, 31/12/2020.

Mehmet Ali Pekgüzel, B. No: 2017/16053, 4/5/2020.

Mehmet Kocaağa, B. No: 2017/21161, 30/6/2020.

Mehmet Selim Demir, B. No: 2019/13365, 24/3/2021.

Mohamed Sabry Aly Azzazy ve diğerleri, B. No: 2016/40091, 20/4/2020.

Mehmet Şerif Ay, B. No: 2012/1181, 17/9/2013.

Mutlu Bulut, B. No: 2017/20749, 26/9/2019.

Necla Yaşar, B. No: 2020/35444, 14/9/2021.

Nevriye Kuruç [GK], B. No: 2021/58970, 5/7/2022.

Otabek Karımov ve diğerleri, B. No: 2016/36559, 4/11/2020.

Özgür Arıbaş, B. No: 2015/2394, 31/10/2018.

R.A. (2), B. No: 2015/15891, 9/10/2019.

Rasul Tamaev ve diğerleri, B. No: 2016/30880, 21/7/2020.

Sabri Uhrağ [GK], B. No: 2017/34596, 29/12/2020.

Serkan Durmuşoğlu, B. No: 2018/25852, 13/4/2021.

Süleyman Başmeydan [GK], B. No: 2015/6164, 20/6/2019.

Süleyman Kurtel [GK], B. No: 2016/1808, 22/1/2021.

Şükrü İlci, B. No: 2018/3449, 18/11/2020.

Tarık Korkmaz, B. No: 2019/13057, 9/7/2020.

Turgut Tan, B. No: 2015/6974, 14/11/2018.

Ufuk Yeşil, B. No: 2016/21926, 17/4/2019.

Umde İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti. [GK], B. No: 2017/35282, 10/2/2022.

Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş. ve diğerleri [GK], B. No: 2016/5903, 10/3/2022.

Y.T. [GK], B. No: 2016/22418, 30/5/2019.

Yunus Çiçek, B. No: 2016/11172, 26/12/2018.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Giuran/Romania, No: 24360/04, 21/06/2011.

Korolev/Russia, No: 25551/05, 12/04/2007.

Tyrer/ The United Kingdom, No: 5856/72, 25/04/1978.

Vartic/Romania, No: 14150/08, 10/07/2012.